

Moses : *Et in gente stultis irritabo illos. Crediderim autem errare spiritum ad religionem referendam, quod gentes ignorantes verum Deum hinc atque illic terebantur, et hæc aut illa pro diis colebant; isti, inquam, notitiam de Deo vera amplecterentur. Mustratores. Hæc vos rogemus non reperitur alibi in Scripturis. Hebræi docti putant esse murmuratores. Quantum autem ex cognatis vocibus licet conjectari, sunt delatores seu infamatores, vel etiam infames, qui malè audiant, quicquid immorigeri sunt et indisciplinabiles: ipsi, inquam, discede doctrinam: isti erant gentes, ut dixi. Est autem lacus, accipere; idè nomen quod traditionem seu doctrinam acceptam vel accipiendam notat, vel quæ quis capitur. Volgatus, Deut. 32, 2, doctrinam vertit, et Job. 41, 4, sermonem, et Prov. 7, etc. Animadvertite autem quod per doctrinam pertrahuntur homines ab erroribus et morum infamia, ut tandem possint in filios Abraham et Dei regenerari. Ubi quoque considera efficaciam verbi Dei, quo non solum inclinati aut jacentes in pedes eriguntur, sed et repugnantes et indisciplinabiles capiuntur. Possunt et hæc omnia multò aliter accipi, nempe ut supra v. 25, ki, cum Vulgato pro sed aut pro quia accipiamus, et fu-*

CAPUT XXX.

1. Væ filii desertiorum, dicit Dominus, ut faceretis consilium, et non ex me: et ordiremini telam, et non per spiritum meum, ut adderetis peccatum super peccatum;
2. Qui ambulatis ut descendatis in Ægyptum, et os meum non interrogastis, sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, et habentes fiduciam in umbrâ Ægypti.
3. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusione, et fiducia umbræ Ægypti in ignominiam.
4. Erant enim in Tani principes tui, et nuntii tui usque ad Hanes pervenerunt.
5. Omnes confusi sunt super populo qui eis prodesse non poterit: non fuerunt in auxilium, et in aliquam utilitatem, sed in confusionem et in opprobrium.
6. Onus jumentorum austrî: in terrâ tribulationis et angustie, leona et leo ex eis, vipera et regulus volans, portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros suos, ad populum qui eis prodesse non poterit.
7. Ægyptus enim frustra et vanè auxiliabitur: ideò clamavi super hoc: Superbia tantum est: quiesce.
8. Nunc ergo ingressus scribe ei super buxum, et in libro diligenter exara illud; et erit in die novissimo in testimonium usque in æternum.
9. Populus enim ad iracundiam provocans est, et filii invidæ, filii volentes audire legem Dei.
10. Qui dicunt videntibus: Nolite videre; et aspicientibus: Nolite aspiciere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placenta: videte nobis errores.
11. Auferite à me viam, declinate à me semitam: cesset à facie nostrâ Sanctus Israel.
12. Propterea hæc dicit Sanctus Israel: Pro eo quod reprobastis verbum hoc, et sperastis in calumniâ et in tumultu, et dixistis super eo:

tura pro infantris, et vau initio versu 24, pro tunc; quæ Hebræicè doctis non sunt inaudita. Eritique hic sensus: Non pudebit Jacob: quia cum viderit filios suos laudare et sanctificare nomen meum, id est, gentes inter filios suos computatas, tunc errantes spiritus, etc. Id est, Judæi ipsi secundum carnem, qui hæcenus spiritu errabant, et doctrinam Domini deridebant, et adversus eum murmurabant, etc. tunc, inquam, apprehendent eam, etc., ut sit quod Paulus ait: Cum ingressa fuerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet, quo fiet ut non confundatur Jacob, cum scilicet multo plus sibi natos filios videat quam unquam putarit. Quæ expositio eò minùs rejicienda est quò magis videas epitheta hæc ultimè versu maxime infidelibus Judæis convenire. Illi enim sunt qui semper errarunt corde; illi sunt qui semper murmurarunt, et Spiritui S. resisterunt, etc. Unde Paulus ad Titum, c. 1: Oportet episcopum amplecti eum qui secundam doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores, maxime qui de circumcisione sunt; quos oportet redargui, etc.

CHAPITRE XXX.

1. Malheur à vous, enfans rebelles, dit le Seigneur, qui faites des desseins sans moi, qui formez des entreprises qui ne viennent point de mon esprit, pour ajouter toujours péché sur péché;
2. Qui vous mettez en chemin pour aller en Égypte sans me consulter, espérant trouver du secours dans la force de Pharaon, et vous croyez en sûreté à l'ombre de l'Égypte.
3. Cette force de Pharaon sera votre honte; et cette confiance que vous avez dans la protection de l'Égypte vous couvrira de confusion.
4. Vos princes ont été à Tanis, et vos ambassadeurs se sont avancés jusqu'à Hannès.
5. Mais ils ont tous été confondus en voyant un peuple qui ne pouvait les assister; qui, loin de les secourir et de leur rendre quelque service, est devenu leur honte et leur opprobre.
6. Voilà leurs bêtes déjà chargées, pour aller au midi; ils vont dans une terre d'affliction et de misère, d'où sortent le lion et la femme, la vipère et le basilic volant; ils portent leurs richesses sur le dos des chevaux, et leurs trésors sur la bosse des chameaux; pour les donner à un peuple qui ne pourra les assister;
7. Car le secours de l'Égypte sera vain et inutile. C'est ce qui m'a fait croire à Israël: Vous ne trouverez là que de l'orgueil; demeurez en paix.
8. Maintenant donc, allez graver ceci sur le buis en leur présence, et écrivez-le avec soin dans un livre, afin qu'au dernier jour il soit comme un monument qui ne périra jamais.
9. Car ce peuple est un peuple qui m'irrite sans cesse: ce sont des enfans abandonnés au mensonge, des enfans qui ne veulent point écouter la voix de Dieu.
10. Qui disent aux voyans: Ne voyez point; et à ceux qui ont des visions prophétiques: Ne nous annoncez pas ce qui est droit et juste; dites-nous des choses qui nous plaisent; annoncez-nous des erreurs.
11. Éloignez de nous la voie de Dieu; détournez de nous ce sentier; que le Saint d'Israël cesse de paraître devant nous.
12. C'est pourquoi voici ce que dit le Saint d'Israël: Parce que vous avez rejeté cette parole du Seigneur, et que vous avez mis votre confiance dans la calomnie et le tumulte, et que vous y avez mis votre appui

15. Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut iterum ruptio cadens, et requisita in muro excelso: quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio ejus.
14. Et comminatur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida: et non invenietur de fragmentis ejus testa, in qua portetur igneus de incendio, aut hauritur parum aquæ de foveâ.
15. Quia hæc dicit Dominus Deus, Sanctus Israel: Si revertamini et quiescatis, salvî eritis: in silentio et in spe erit fortitudo vestra. Et nolistis.
16. Et dixistis: Nequaquam, sed ad equos fugiemus: ideò fugietis. Et super veloces ascendemus: ideò velociores erunt qui persequentur vos.
17. Mille homines à facie terroris unius: et à facie terroris quinque fugietis, donec reliquamini quasi mænis navis in vertice montis, et quasi signum super collem.
18. Propterea expectat Dominus ut misereatur vestri: et ideò exaltabitur parcens vobis; quia Deus judicii Dominus; beati omnes qui expectant eum.
19. Populus enim Sion habitabit in Jerusalem: plorans nequaquam plorabis, miserans miserabitur tui: ad vocem clamoris tui, statim ut audierit, respondebit tibi.
20. Et dabit vobis Dominus panem arctum, et aquam brevem: et non faciet avolare à te ultra doctorem tuum: et erunt oculi tui videntes preceptorem tuum.
21. Et aures tuæ audient verbum post tergum momentis: Hæc est via, ambulate in eâ, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.
22. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, et vestimentum confamilis auri tui, et disperges ea sicut immunditiam menstruatæ: Egredere, diceo ei.
23. Et dabitur pluvia semini tuo, ubicumque seminaveris in terrâ: et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis; pascetur in possessione tuâ in die illo agnus spatiosè.
24. Et tauri tui et pulli asinorum, qui operantur terram, commixtum nigra comedent sicut in arca ventilatum est.
25. Et erunt super omnem montem excelsum, et super omnem collem elevatum, rivi currentium aquarum, in die interfectionis multorum, cum ceciderint turres.
26. Et erit lux lune sicut lux solis, et lux solis erit septemplerit sicut lux septem dierum, in die quâ alligaverit Dominus vultus populi sui, et percussuram plagæ ejus sanaverit.
27. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor ejus, et gravis ad portandum: labia ejus repleta sunt indignatione, et lingua ejus quasi ignis devorans.
28. Spiritus ejus velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum.
29. Canticum erit vobis sicut nox sanctificatæ solemnitatis, et taciturnitas cordis sicut qui pergit cum tibi, ut intrat in montem Domini ad Fortem Israel.
30. Et audiam faciet Dominus gloriam vocis suæ, et terrorem brachii sui ostendet in comminatione fu-

15. Cette iniquité retombera sur vous comme ayant haute muraille, et requisita in muro excelso: quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio ejus.
14. Et se brise comme un vase de terre qu'on casse avec effort, en mille morceaux, sans qu'il en reste seulement un têt, pour y mettre un charbon pris d'un feu, ou pour puiser un peu d'eau dans une fosse.
15. Car le Seigneur Dieu, le Saint d'Israël, vous dit: Si vous revenez, et si vous demeurez en paix, vous serez sauvés: votre force sera dans le silence et dans l'espérance. Et vous n'avez point voulu.
16. Vous avez dit: Nous n'en ferons rien, et nous nous enfiurons sur des chevaux. C'est pour cela que vous serez mis en fuite. Nous montrerons sur des coursiers très-vites. C'est pour cela que ceux qui vous poursuivront courront encore plus vite.
17. Un seul homme en épouvantera mille d'entre vous; cinq vous frapperont de terreur, et vous seront tous fuis, jusqu'à ce que ceux qui restent d'entre vous soient comme le mât d'un vaisseau dressé sur une montagne, ou comme un étendard dressé sur une colline.
18. C'est pourquoi le Seigneur vous attend à pénitence, afin de vous faire miséricorde; et il signalera sa gloire en vous pardonnant, parce que le Seigneur est un Dieu d'équité. Heureux tous ceux qui l'attendent.
19. Car le peuple de Sion habitera à Jérusalem. Peuple fidèle, vous finirez enfin vos pleurs; le Seigneur vous fera certainement miséricorde; lorsque vous crierez à lui, il n'aura pas plus tôt entendu votre voix, qu'il vous répondra.
20. Le Seigneur vous donnera du pain de douleur, et de l'eau d'affliction, et il fera que celui qui vous instruit ne disparaîtra plus de devant vous; vous verrez le maître, qui vous enseigne.
21. Vos oreilles entendront sa parole, lorsqu'il criera derrière vous: C'est ici la voie; marchez dans ce chemin, sans vous détourner ni à droite ni à gauche.
22. Lors vous mettez au rang des choses profanes ces lames d'argent de vos idoles, et ces vêtements précieux de vos statues d'or; vous les rejeterez avec abomination, comme le linge le plus souillé: Sortez d'ici, leur direz-vous.
23. Le Seigneur répandra la pluie sur vos grains partout où vous aurez semé; la terre produira des blés avec abondance, dont vous ferez d'excellent pain; et en ce temps-là, les agneaux trouveront dans vos champs de spacieux pâturages.
24. Et vos tauraux et vos ânes, qui labourent la terre, mangeront toutes sortes de grains mêlés ensemble, comme ils auront été vannés dans l'air.
25. En ce temps-là, toutes les montagnes les plus hautes, et toutes les collines les plus élevées, seront arrosées de ruisseaux d'eaux coulantes, lorsque plusieurs auront été tués, et que les tours seront tombées.
26. La lumière de la lune deviendra comme la lumière du soleil, et la lumière du soleil sera sept fois plus grande, comme serait la lumière de sept jours ensemble, lorsque le Seigneur aura bandé la plaie de son peuple, et qu'il aura guéri la blessure qu'il avait recue.
27. Voilà la majesté du Seigneur qui vient de loin; il paraît dans une fureur ardente dont nul ne pourra soutenir l'effort; ses lèvres sont pleines d'indignation, et sa langue est comme un feu dévorant.
28. Son souffle est comme un torrent débordé, où l'on se trouve jusqu'au cou; il vient perdre et anéantir les nations, et rompre le frein de l'erreur, qui retenait les mâchoires de tous les peuples.
29. Vous chanterez alors des cantiques comme en la nuit d'une fête solennelle, et votre cœur sera dans la joie, comme est celui qui va au son des hautbois à la montagne du Seigneur, au Fort d'Israël.
30. Le Seigneur fera entendre la gloire de sa voix;

roris, et flamma ignis devorantis allidet in turbine, et in lapide grandis.

31. A voce enim Domini pavebit Assur virgâ percussus.

32. Et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum in tympanis et citharis; et in bellis præcipuis expugnabit eos.

33. Præparata est enim ab heri Thopheth a rege præparata, profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus, ignis et ligna multa; flatus Domini sicut torrens sulphuris succedens eam.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — V. E. (1). Jam dictum est variè reddi posse interjectionem *ho*. Ego stomachantis interjectionem hic esse potest. DESERTORES. De hac voce dictum tum cap. 4, vers. 53, à verbo *sarar*, *perversus fuit, contumax, rebellis*, etc. Et alludit ad legem Deut. 21: *Si fuerit filius tuus contumax*, etc., ubi eadem voce utitur. *Desertores dicit* Vulgatus, quod desererent Deum et fidem, etc. Infra eodem titulo notantur Judæi cap.

(1) *Væ filiis contumacibus*, inquit Dominus, *quod inveni consilium, et non ex me, et inveni fœdera, et non ex Spiritu meo, ut peccatum caventur peccato*. Omnium optime hunc locum reddiderunt septuaginta interpretes, qui vertunt *αὐθιχὰς ἐπινοήσαντες*. Etenim *nasae* propriè *fundere* et *libare* significat, quod Græci *ἀναβιβάζω* dicunt; notum est autem fœdera, inducias et confederationes olim fieri et iniri solitas, præcunte sacrificio et libationibus, adeoque verba ipsa concepta, quibus fœdus jungebatur, concepta solita esse interim dum inter sacrificandum his libatur, unde etiam est quod Græci *ἐπινοήσαντες*, utrumque significat, nimirum *libationem* simul et *confederationem* et *hunc ἐπινοήσαντες* libare et *inducias facere*. Item verbum *erit* ad *libandum libationem*, vel ad *consociandum fœdus*. Arguit ergo propheta Judæos, quod hoc consilium inierit de consociando fœdere cum rege Ægypti adversus Babylonium, in quem ipsi rebellaverant; est enim propheta contra Judæos, qui Sederchie tempore contra Nabuchodonosorem rebellaverunt, et Pharaonem Nechaonem in auxilium suum advocaverant. Negat Deus hoc consilium de consociando fœdere cum Pharaone inveniisse. Chald. Paraphr., *ad capiendum consilium*, vel, *ad faciendum pollicitationem*, utrumque enim Syriacè et Chaldaicè significat *polliceri* et *consulere*. Et fortè *pollicitandi* significatio huic loco magis quadrat, quæ videtur inuisse Paraphrastes munera et pollicitationes à Judæis regi Ægypti factas, si vellet suppetias ipsis adversus Babylonium ferre. Vulg., *ut ordinem telam*, sensu valde commodo, quem voces Hebraica non respuunt. Nam *massacheth* bis occurrit Jud. 16 significatione isti proxima, *telam* enim illic significat, sive *telam*, quibus tamen intexitur unde tela conficitur. *Ordini autem telam* metaphoricè significat inire et machinari fraudulentum consilium. Jacbi istud accipit significatione unguendi, et sensum hunc vult esse, *ad unguendum super se regem*, nempe Pharaonem, quem ad sui auxilium advocaverant. At verò Pharaon non fuit princeps Judæorum, neque unquam Judæi de eo constituto sibi in regem cogitârunt. Kimhi voces istas significatione *legendi, obtegni*, putat hic esse accipiendas, ut his innuatur telum seu arcum consilium Judæorum, de mittendis in Ægyptum legalis; vel, inquit, hoc dictum est ideò, quod sperarent Judæi se latituros securè, et tunc fore sub umbra Pharaonis regis Ægypti, quas duas Kimhi explanationes secuti sunt plerique recentiores interpretes, quorum alii priorem, alii posteriorem amplexi sunt sententiam.

(Lud. Cappellus.)

il cendra son bras terrible dans les menaces de sa fureur, et dans les ardeurs d'un feu dévorant; et il brisera tout par l'effusion de ses tempêtes, et d'une effroyable grêle.

31. Assur, frappé de la verge du Seigneur, tremblera à sa parole.

32. Cette plaie de la verge sera profonde, le Seigneur la fera reposer sur lui, au son des tambours et des harpes, et il vaincra les ennemis de son peuple dans un grand combat.

33. Il y a déjà long-temps que Thopheth a été préparé; le roi la tient toute prête; elle est profonde et étendue. Un grand amas de feu et de bois doit lui servir de nourriture; et le souffle du Seigneur est comme un torrent de soufre qui l'embrase.

COMMENTARIUM.

65, et Psal. 78: *Generatio contumax*. Ad eos ergo est hic sermo Judæos quos paulo antiè cap. 29, 34, *errantes spiritu et rogenim* vocaverat, ante quam scientiam et doctrinam fidei apprehendissent. Non EX ME, id est, quod *consilium* et decretum à me non prodiit. Inferius autem explicabit quale fuerit hoc *consilium*. At oportebat populum Dei, quibus præceptum erat ut in rebus arduis Deum consulerent, qui prophetas habebant et legem, ut nihil statuerent quod esset præter mentem Domini. Ur ORDIREMINI. Verbum *nasae* propriè, ut supra dixi, non nisi *fundere* seu *effundere* significat, diciturque tam de liquidis quam de aliis rebus: quare pro *ordini* seu *texere* accipi potest. Hebræi pro *texere* seu *operire* accipiunt quando non dicitur de liquidis; unde vertunt *ad operiendum operimentum*, id est, ad expandendum. Quæ interpretatio non est inepta. Nam supra spes mendaces *operimento* comparaverat; et eodem nomine *massacheth* usus est, quasi eis objicit inane spem quam per populum sparserant: de qua mox dicitur. Ego propriam significationem verbi et nominis retinere volui, quia de *fusione spiritus* intelligi poterat. Nam supra eodem verbo usus dixit *Dominus effudisse spiritum saporis*; ut sit sensus: *O contumaces filios! contumaces*, inquam, *ad faciendum consilium* (quasi consisteret in hoc eorum contumacia, vel hocipso eam proderent) *et ad effundendum effusionem, et non Spiritus mei* (vel *Spiritum meum*), sed spiritus mendacis et erroris et pessimi consilii, etc., ut idem sit prius et posterius membrum. Hujusmodi tamen varietas versionum nequaquam sensum variat. Decebat autem primates populi Dei ut non *effunderent* in populum nisi *Spiritum Domini*, id est, ea quæ ex Spiritu Domini proficerentur, neque mendacis spem populi lætarent. Ur ADDERETIS. Hoc quoque potest referri ad *contumaces*, sicut quæ præcedunt; *contumaces*, inquam, *ad peccata peccatis cumulanda*: vel etiam ad ea quæ paulo ante præcesserunt, quasi hoc ipso quod *effunderent non Spiritum Domini, et decernerent non ea quæ de mente Domini erant, adiderent peccata peccatis*. Nam ob peccata puniebantur: et, ut à flagellis fugerent, non ad Deum confugebant, sed ad humana auxilia. Vel etiam hoc ipso peccata *peccatis addebant*, quod peccare facerent populum, et eum deciperent, quando suas delationes pro Dei delationibus populo obtrudebant, etc.

VERS. 2. — QUI AMBLATIS. Vulgatus, mutavit per.

sonam, sed sensum retinuit, *ambulantes, qui ambulat ad descendendum*, id est, qui descendunt, pleonasmo Hebræis frequentissimo. Vel tertio est phrasim quæ nos Lusitani utimur, *ambulans ut fugiant*, id est, se ad fugam præparant. Jam aperit quale *consilium* secuti sint: quæ ad tempora Ezechie referri possunt; nam, ut infra videlicet, Assyrius dux illis objiciebat fiduciam in Ægyptiaca auxilia. Sed hæc typus fuerunt statim illius quem Judæorum resp. habuit quando, contempto Dei Verbo, Filio Dei Christo Domino, *se non habere regem nisi Casarem* dixerunt, hisque ac similibus nugis se protexerunt. Hanc autem interpretandi rationem hoc in loco, licet Judæi derideant, confirmant tamen verba ipsius prophætæ infra vers. 3, et quæ sequuntur. In FORTITUDINE. Est nomen à præcedenti verbo, et significat *munitionem*; hinc generalius pro *potentiâ et viribus*, etc. Idem repetit cum sit: *Habentes fiduciam in umbrâ Ægypti, vel ad protectionem querendam* (ea enim est propria verbi significatio) *in umbrâ Ægypti*. Transfertur autem nomen *tsel*, umbra, ad *protectionem* seu *receptaculum* significandum.

VERS. 3. — ET ERIT. Potest et per præteritum reddi. De spe, quæ sola nomen *spei* meretur, inquit Paulus, quod non *pote facit*, nam innuitur ut qui deficere non potest. At omnia alia spes aut fiducia solet *pote facere*, et probis exponit. Id quotidiana experientia, id ubique Scriptura clamat. Quo pacto autem in *pudorem et ignominiam versa sit eorum spes*, sequentia explicant.

VERS. 4. — ERANT IN TANI. Sicut nos Lusitani verbo *fui* utitur mediante præpositione cum *protectionem* notamus, quod latinus sermo non patitur, ita Hebræi verbo *hahai* cum *beth*, fuerant in *Taan*, (quam Vulgatus dicit *Tanini*) id est, *profecti sunt*. Quæ fuerint istæ civitates parùm refert scire. Conjectura est quod non fuerint nisi in mediâ aut extremâ Ægypto. USQUE AD HANES. Sensus constat; ego propriam significationem verbi *naga* expressi; est enim *tingere* cum suis compositis.

VERS. 5. — OMNES CONFESI SUNT. *Baasch* est *fatere*. Utuntur autem Hebræi hoc verbo pro eo quod Latini dicunt *malè audire*. *Fatere nos fecistis*, dicebat Jacob filiis, *coram habitatore terræ*, Gen. 34; et 2 Sam. 10: *Videntes filii Amon quod facti facti essent curam Davide*, id est, malè audirent, odor famæ ipsorum esset malus, etc. Quæ etiam translatione utitur Paulus cum se *aliis odorem vitæ, aliis mortis esse* dicit. Est autem non violenta translatio, nam quæ malè olent, abominamur. Innuit ergo propheta Judæos legationibus illis suis nihil aliud lucratos apud Ægyptios quam infamiam et contemptum, et pejus audirent apud Ægyptios quam antea: nam eos ignavos et imbelles ac timidos reputârunt. Qui ES PRODESSE NOS POTUIT. Doctè sanè hebraismus vitavit Vulgatus, et relativum (quod sæpissime omittunt Hebræi) supplavit. De reliquis vocibus jam supra dictum est. Supplevit quoque verbum *substantivum fuerunt*, et *ki* pro particula adversativâ, ut qui Hebræicè doctus esset:

s. xviii.

quod qui negant, certè suam insciam produunt apud peritos et pios.

VERS. 6. — OXUS JUMENTORUM AUSTRI. *Credo* ludere prophetam in voce *massa*, id est, *opus*, quod et *œura* quæ *dorso deferuntur* designat, et, apud prophetas *duræ ac difficiles visiones*, id est, rerum difficultium, quas ferre difficile est. Ergo cum Judæos videret *Isaias ferre divitias suas in Ægyptum* per viam australem seu meridionalem, nempe per desertum illud horrendum quod ad australem plagam *Palestina* jacet, per quod filii Israël in terram promissam ex Ægypto profecti sunt, et eorum œura videret, atque propter hoc à Deo duriter tractandos, dicit: *Omus jumentorum Meridionalium*, id est, visio gravis in eos qui veluti jumenta versùs austrum operati bonis suis proficiscuntur. Animadvertant et auscultent hæc omnes illi qui iuxta carnis prædantiam sui suarumque rerum videntur habere rationem. Præter hoc enim quod sibi valde onerosi sunt, *œura* alia à Deo intelligant sibi imponenda tanquam *jumentis*. In TERRA, *Beth* interdum *nam*. Est autem descriptio deserti illius. LÆXNA. Nomen *læbi*, aliis atque aliis punctis *leonem* et *leannam* significat. Sequens autem nomen *laisch*, *leonem* notat, quod prædam subigat; neque legitur nisi Job. 4, et Prov. 30, et hoc loco. EX EIS; ita est ad verbum, scilicet *ex terra pressuræ et angustie*. Ego per adverbium dixi, unde scilicet *egrediantur*, quod planior esset sensus. JUMENTORUM. Nomen *œir*, *pullum asini* tam domesticum quam silvestris notat, et ab *excitando* dicitur, quod natus mos in pedes stet; et in plur. hoc tantum loco habet *raa* pro *iod*; alibi enim semper cum *iod* legitur. Cum Judæos jumenta appellasset, merito hic asinos, quibus delerebant œura, *pullos* etiam festivè vocavit. PORTANTES, vel *portantium*. In Hebræo est futurum, *portantibus, deferent*. DIVITIAS SUAS. Nomen *strenuitatum* propriè notat; interdum autem *ea* quoque quæ *per strenuitatem parantur*, ut jam supra admonuimus.

VERS. 7. — ENIM. Vulgatus *nam* pro rationali particula accepit, ut interdum oportet; possumus, neque malè, pro adversativâ accipere. *Illi quidem deferunt divitias suas in Ægyptum; at Ægyptus est vanitas seu vanè auxiliabitur*; vel quod nihil profutura essent auxilia Ægyptiorum, vel quod verbis tantum ea promitterent, re autem non præstarent. Est autem hic antithesis occulta, quæ indignitatem rei continet atque angel; isti per desertum horridum magna cum difficultate et vite discrimine, non verba, non res leves, sed *thesaurus suos, et quæ recondita habent* à plurimis diebus, sed totam suam *substantiam magnis laboribus partem* (ista enim sent. vocum quæ superiori versu continentur etymologicæ), non pauca quedam, sed *jumentorum et camelorum sarcinas deferunt in Ægyptum; at Ægyptus inaniter et vacuè auxilia dabit*. Quid stultius? quid indignius? CLAMAVI. Verbum *cara* sæpè cum dativo mediante *lamed* constructum *vocare* seu *nomen imponere* designat; cuius infinita sunt exempla. At *rahah tumor* seu *sperberia* est, ut Job. 9, et 26. Vox autem *schabeth* potest esse infinitivus, ve

1195

nomen infinitum verbi *naschab, flavit*. Infra 40: *Spiritus Domini flavit in filium*; et Psal. 447, etc. Unde hic sensus his verbis subesse potest, quem non puto contemendum; quod superioribus maxime conveniat. Quia illi ingentia munera deserunt, et auxiliares Aegyptiorum copias jactant. *Aegyptii autem vanò auxiliabuntur; idcirco vocati hanc superbiam eorum flare, seu statum; vel, hoc tumescere eorum vocavi flare*: ac si *parruerint montes, et nasceretur videlicet mus*; et *istà timor eorum in statum, qui cito dilabitur, neque quidquam habet ponderis aut momenti, converteretur*. Neque usus pronominis *hem* repugnat; nam similem habes Num. 16: *Oculos virorum istorum, et Ezech. 7, 11: ex sonitu eorum*. Est et alius sensus non postremo loco habendus. *Idcirco vocati* (seu *aperitè predicavi super hanc re*) *Aegyptium eorum esse manere*; vel *manere, vocavi ipsam Aegyptiam eorum*: ut sit quod infra dicitur vers. 15: *In silentio et spe erit fortitudo vestra*. Neque mirum videatur quod *rahah* diem Aegyptum; sic enim accipitur Psal. 87: *Memor ero Rahab*, etc.; et 89, et infra 51, propter superbiam, quam in Aegypto reprehendunt. Sed interpretatio quam priore loco posui simplicissima est: posterior autem hæc ad rem quoque facit et suam venustatem habet: cæteræ autem, quas apud alios vidi, violentè mihi videntur. Vulgati tamen satis aperta est, neque ab Hebræis multum distat.

VERS. 8. — *NEQUE PARTICULA* *atha* adverbium est præsentis temporis, et vim habet interdum, ut ita dicam; continuativam, et quasi illativam. *INGRESSUS*, scilicet, *domum tuam, vel ad eos*: nam hoc interdum est *ingredi*; sed in imperativo interdum optime redditur particula adhortantis, præsertim cum mox sequitur verbum; ut: *Veni, revertamur*, 1 Sam. 9, id est, age, revertamur; et 1 Sam. 44, etc.; et supra cap. 2: *Venite ambulemus*; pro *agite, ambulemus*. *SCRIBERE* *eis*: *Legendum* est, ut legit Hieronymus in Commentariis. *Judei* fingunt hæc Jeremias dieta: de quo vide D. Hieronymum; non enim habent veram rationem interpretandi Scripturas, neque in illa protervia quam in ipsis Isaias tunc temporis reprehendebat, nempe quod præsentia suæ innixi Deo non crederent, declinatam istam suam quam Christi temporibus exhiberunt contumaciam intelligere possunt. Quapropter hæc eorum rebellionem præcipit Dominus in *tabulis et in libro scribi atque excarari, ut esset futuris temporibus in testimonium*, etc. *SCRIBI* *textus; tunc, tabulam* notat, ut apparet ex Deut. 9 et Exod. 32, etc. *EIS, cum eis, vel coram eis*. *IN DIE NOVISSIMO, tunc accaron*, credo hic diem, ut sæpe alias, *tempus significare, et accaron, posterius*; et juxta vim *tunc* hunc esse sensum, ut sit *futuris temporibus in testimonium, usque in sempiternum; vel postremis temporibus*. Manifestum est autem quam appellat Scriptura *postrema tempora*, vel *postremos dies*. *Nos sumus, in quos hæc scelerum devenerunt*; et, *Fideliæ, novissima hora est*. Ergo *testamentum* hominibus *in futurum*, atque ad hoc tempore Messie, voluit Dominus Judæorum contumaciam, rebellionem, superbiam et infidelitatem;

EN ISAIAM

ut cum eos abjectos et delictos viderent, non solum Deum injustitiæ non arguerent, verum etiam longanimitatem ejus admirarentur, quæ per tot annorum millia eorum contumaciam toleraverit. Unde Paulus eos *apta casa in interitum contempit, et multam Dei patientiam, quæ ea sustinuit*, commemorat, cum de judiciis Dei in populi Israelis reprobatione et gentium electione diceret. *ILLUD*, Bis ponitur hic relativum fem. generis, quod sæpe neutraliter accipiendum est; hic tamen possumus dicere quod refert *rahah* superioris versûs, id est, *tumorem seu superbiam*, et dicendum *describere illam, constitue illam*. *EXARA*, Verbum *cacæ* est *constituere formam alicujus rei, imprimere imaginem, seu effigiem*. *Vulgatus diligenter excarare dixit*. Sensus constat.

VERS. 9. — *POPULUS ENIM, si potest causam reddere, vel potest expositivè accipi*; et sensus ferè idem est. *Scribe, inquam, et effigia eorum contumaciam, quæ videlicet sit populus, etc.* AD *IRACUNDIAM* *PROVOCANS*. Jam supra dixi cap. 5 *marah, mutationem in deterius* notare. Hinc nomen *meri* mutatio seu *mutabilitas*, id est, defectio, rebellio, etc., Ezech. 2. *Vulg.* activè accipit, id est, qui mutationem efficit in *Vulg.* dum eum ad *iracundiam* *provocat*, ut interdum verbum videtur accipi. Vide Judæorum epitheta. *Defectores, mendaces, contumaces, qui nolunt auscultare quæ Deus per suos præcones eis denuntiat*. Hæc sunt causæ reprobationis Judæorum. Et in quibuscumque repetantur hujusmodi mores, non illis parcat agricola, qui naturalibus ramis ob eadem vitâ non pepercit.

VERS. 10. — *QUE RECTASCUNT, Sunt nostro hoc seculo qui similia dicunt, et conqueuntur de præconiis verbi Dei quod summam ab illis semper rectitudinem exigant*. *PLACENTIA*, Manifestum est radicem vocis *calacoth*, nempe *calac*, significare quod Latinis *disperire*. Hinc quia in sermone varietate, distributione et ordine est magna suavitas ac gratia, et hujusmodi varietas auribus suaviter illabitur, transferunt ad notandam *suavitatem atque lenitatem tam in sermonibus quam in rebus tactis*, præsertim si constructur cum nominibus *oris, verborum, gutturis*, etc. Hinc nomen *calac*, de monte *disperitio* dicitur in propria significatione, Jos. 41, vel ejus accessus erat *lubricus*; et de Jacob, quod esset *sir isais seu glaber, Esau autem pilosus*, Gen. 27. Hinc quoque nomen *helek* in primâ significatione *partem seu portionem* ubique designat; at in formâ fem. Gen. 27, de *glabritie colli* dicitur; et in plurali Ps. 75 et 12, *lubricatis* significat sicut hoc loco. Unde ubi nos habemus Ps. 55: *Dietis sunt ab ira: vultus ejus, possunt reddi Hebrææ: Lubricam reddiderunt plus quam butyrum os suum, et bellicum gerit ore ejus; ut sit idem quod sequitur: Melliti sunt sermones ejus super oleam, et ipsi sunt jacula, etc.* Vide in Psalterio nostro. Hæc diffusius edisserui, christiane lector, quia videbam hujus verbi significationem tam à Judæis quam à nostris injustè distrahî, et rationem hujus translationis adeo venustè distrahî, que ignorari. Quo fit ut plurimi dei Scripturæ vel hæc in annotatione aperti sint, ut ille Prov. 28: *Qui*

COMMENTARIUM

CAPUT XXX.

1197

1197 *in* *conterit* *ruinam* *minabatur*. *capitulum ad hoc, 70 in 20 anni* 1198 *arguit hominem, postea inveniet gratiam plus quam disperiens linguam; ubi Vulgatus paraphrasticè agens, quàm qui per linguam blandimenta decipit*. Est autem *disperire linguam* loqui lubrica et que non offendant; neque aliud hic voluit isti: *Loquimini nobis lenia; non audiamus semper ex ore vestro reprehensiones, quæ in auribus solent offendere, etc.* Vulgatus sensum exprimens, *placencia* dixit. *ERRORES*; verbum *hahal* Vulgatus solet reddere cum verbis *allendi et decipiendi*; unde nomen *fallacias* seu *deceptiones* dicere possumus; estque nomen tantum plurale, *muhhalhalo*. Nunc etiam sicut qui dicant: *Namquam ne nos decipiatis? semper verita? semper Evangelium?* etc., quo nihil aliud significant quam quod velint sibi interdum promitti prospera, non semper animi metu divexerunt.

VERS. 11. — *AUFERTÈ A ME VIAM*. Potest verti: *Discedite à mihi, declinate à seniità*, eodem tamen sensu. Nam interdum *nia* accipit iud. paragogicum. Nomen *viam* aut *seniità* ad mores et consuetudines sæpè transferunt. Quare hic nihil aliud vocabant *inferre viam*, et *declinare à se* seniità quam ne eadem semper et consueta suis auribus ingererent. Quia verò propheta sæpè nomen *Sancti Israelis* ingeminabant, quò ad cultum et sanctitatem morum provocarent, et verba quæ dicebant sanctè exciperentur, hinc isti immorigeri et rebelles petebant ne hoc nomen toties occiderent, etc. Hic locus satis ostendit quam insuave sit verbum Dei, si legitime et rectè, ut Paulus loquitur, tractetur; illis qui in peccatis degunt; et indicium sit, si ejusmodi homines predicatorem quempiam verbi Dei laudent et summo perè commendent, quò non *rectè tractet verbum veritatis*; sed *fallacias* ingenerat, etc.

VERS. 12. — *SANCTUS ISRAEL*. Invidis et fastidiosis ingorit nomen quod fastidiebant, ejus fastidii parvam denuntians. Hoc certè est illud Pauli: *Opportune, importune*. Quò erudimur, non debere tractatores verbi Dei sese inique stomachi corruptioni accommodare, sed interdum cum irreligiosis dereligionè disserere, ne pravitas obtineat et jus præscriptione sibi acquirere videatur. Impium sanè nimis erat, aut certè impii animi signum; Israelitis nomen *Sancti Israelis* nolle audire; sicut si Christianus ad nomen *Christi* non searet. Existimo de nomine *Sancti Israelis* prophetam loqui. Hoc enim quod postremo loco dixerat, nempe *cessare facite à facie nostrâ Sanctum Israelis*, agrè valè tulerat; quòd *frandem et perversitatem ei præferrent*: quibus nominibus significavit propheta omnia illa in quibus parum plii homines fiduciam habent, *fiduciam in Deum* alioctæ. Adde quòd Hebræi *frandes, calumniis et defectiones* vocant ea que fraudibus et calumniis et defectionibus à Deo comparantur.

VERS. 13. — *ERR VOBIS INQUITAS, etc.* Ita vos hæc iniquitas opprimet et inquitè conteret, sicut *ruptura excelis muri, quæ jam dudum ruinam minabatur*, opprimet et comminuit, etc.; vel, *talia mala vobis inferet hæc vestra iniquitas*, ut res vestræ et regnum vestrum simile sit parti cuidam in muro excelso quæ dudum

ruinam minabatur. Aliis atque aliis punetis est nomen cum affixo et verbum; et *franget*, scilicet *subjecta*; vel, *et fractura ejus*, quam efficit, quæ est *similis fracturæ*, etc.; vel, *et fractura ipsius, nempe rupturæ*; id est, quam ipsa patitur, est *ignitis*, etc.; et hunc sensum sequitur Vulgatus. *Judei autem et oorum respublica vel comparatur Judæi subjectis quæ comminuit mirus excelsus cadens, vel ipsi murosi decedenti*. Et si hoc sive illo modo intelligas, eos ita comminutos significat sicut comminuitur *vas testaceum*; quando absque affectu parcenti confingitur; etc. *CONTRITIO* *PREVALIDA*, sensum reddidit. Ad verbum sic legitur, *sicut fractura vasis sigulorum contusi non habebit affectum parcenti*. Et sumitur impersonaliter, et veluti adverbium, phrasi Hebrææ quæ id est, *inletementer, crudeliter, etc.* *NON INVENIETURIS DE FRAGMENTIS EJUS*; id est, *in ejus contusione* (id est, in fragmentis) *non invenitur*, etc. Quæ sequuntur peritias phrases sunt in minutissimas partes contritionis. *NOTA* tamen verbum *caschaph*, proprie significare *demurare*, sed cum de aquis dicitur; redditur verbo *haurienti*; nam *demurare aquas à puteo* est *puteum aquis nutrire*; vel *aquas quæ in puteo videntur tectæ erant, in oculis objicere*; quòd quoddam *demurare* est. Quis itaque, peccator tantum in messe viciis, in quibus sibi complacet, adversus semetipsum nunquam potest *demurare aquas*? Hoc certè illud est quod apud Michæam dicitur: *In seclere Jacob omne istud*, etc. Ergo iniquitas murum subruit, regna perturbat atque evertit. Considera autem, lector, in quam minutam particulam comminuit res Judæorum, ut non superfluit vel congregatio aliqua aut civitas in qua habeant propriam politiam, etc. Vide in quam vitem sortem devenerint, et quam inutiles ad aliquod ministerium sint, ut abjectiores sint fragmento testaceo quò igneus defertur aut quò hauriri nonnulli aquarum possit. Certè verum est quòd ait Sapiens: *Miseros populos faciunt peccatum*.

VERS. 14. — *ET COMMINETUR*. Aliis atque aliis punetis est nomen cum affixo et verbum; et *franget*, scilicet *subjecta*; vel, *et fractura ejus*, quam efficit, quæ est *similis fracturæ*, etc.; vel, *et fractura ipsius, nempe rupturæ*; id est, quam ipsa patitur, est *ignitis*, etc.; et hunc sensum sequitur Vulgatus. *Judei autem et oorum respublica vel comparatur Judæi subjectis quæ comminuit mirus excelsus cadens, vel ipsi murosi decedenti*. Et si hoc sive illo modo intelligas, eos ita comminutos significat sicut comminuitur *vas testaceum*; quando absque affectu parcenti confingitur; etc. *CONTRITIO* *PREVALIDA*, sensum reddidit. Ad verbum sic legitur, *sicut fractura vasis sigulorum contusi non habebit affectum parcenti*. Et sumitur impersonaliter, et veluti adverbium, phrasi Hebrææ quæ id est, *inletementer, crudeliter, etc.* *NON INVENIETURIS DE FRAGMENTIS EJUS*; id est, *in ejus contusione* (id est, in fragmentis) *non invenitur*, etc. Quæ sequuntur peritias phrases sunt in minutissimas partes contritionis. *NOTA* tamen verbum *caschaph*, proprie significare *demurare*, sed cum de aquis dicitur; redditur verbo *haurienti*; nam *demurare aquas à puteo* est *puteum aquis nutrire*; vel *aquas quæ in puteo videntur tectæ erant, in oculis objicere*; quòd quoddam *demurare* est. Quis itaque, peccator tantum in messe viciis, in quibus sibi complacet, adversus semetipsum nunquam potest *demurare aquas*? Hoc certè illud est quod apud Michæam dicitur: *In seclere Jacob omne istud*, etc. Ergo iniquitas murum subruit, regna perturbat atque evertit. Considera autem, lector, in quam minutam particulam comminuit res Judæorum, ut non superfluit vel congregatio aliqua aut civitas in qua habeant propriam politiam, etc. Vide in quam vitem sortem devenerint, et quam inutiles ad aliquod ministerium sint, ut abjectiores sint fragmento testaceo quò igneus defertur aut quò hauriri nonnulli aquarum possit. Certè verum est quòd ait Sapiens: *Miseros populos faciunt peccatum*.

VERS. 15. — *Causam vastationis magis explicat, ac mox etiam ipsam vastationem depingit*. *Ruinam* quidem et *confractorem* denuntiat quòd fastidirent nomen *Sancti Israelis*; fastidiebant autem, quia prophete ex parte *Sancti Israelis*, id est, Dei, quem in sanctum Israel venerari et revereri debuissent, ne Aegyptiorum auxilio inniterentur prohibebant, etc. At, ut vides, iterum eis invidis illud sanctum nomen ingerit. Si revererant, etc.; nomina sunt Hebræis. *In conversione et quiete salti eritis*; sensus tamen idem est: si ab instituto redeatis, neque in Aegyptum proficisci velitis, etc., sed licet quiescatis, erit vobis salus. *IN SILENTIO*, verbum *schacat* (cujus hic est infinitivus pro nomine, ut Ezech. 16, et infra 52),

Vulgatus infra 62, et 57, verbo *quiescendi* reddidit. Opponitur enim interdum *quies tumultus et strepitus*; atque ita accepit Vulgatus hoc loco, quia cum *fiducia* iungebatur. Est enim *diffidentium strepitus*, confidentium vero silentium. Videturque esse allusio ad verba Moysi, Exod. 14: *Stato, et videte magnalia quam Dominus facturus est vobis, et vos tacetis*; ubi Vulgatus quoque verbum, quod *cessationem* significat, carach verbo *taceendi* reddidit. Ex *suo*, seu *fiducia*. Hinc alludit Paulus: *Spe salvi facti sumus*; non quod hæc tantum ex impio quis fiat justus, sed quia liberatio à periculo congruenter tribuitur fiducia in Deum, quæ proprias vires despiciat, et Deo innititur. Quemadmodum etiam misericordiam in Scripturis tribuitur concessio misericordiam; et immiseri cordiam respondet etiam immiseri cordiam; nam *imminet iudicium sine misericordiam iis qui non usi sunt misericordiam*. Pauper tamen etiam respondet possessio regni cælorum, et luctu divinum in patriâ consolatio, et pacificis filiatio divina; non tamen cum de justificatione impii loquitur, dicit, ut misericordiam solâ, aut paupertate, aut luctu, aut pace, ex impio fieri hominem iustum; etiamsi non consequatur misericordiam, non possidet regnum cælorum, non accipiant à Deo consolationem, non sint filii Dei, nisi iusti. Hæc si attendere multi qui hoc nostro seculo Scripturas intelligere gloriantur, non adeo miserè errarent.

VERS. 16. — **NEQUAGUM.** Hæc est contumacia, rebellio, defectio et elatio sine superbia quam describere iubebatur Isaías, quam hæc responsione probebant. Hinc oriebatur illud *nolle audire nomen Sancti*, illud velle *audire fabrica*, etc.; verum si in quiete est illorum salus, illi verò *quiescere* nolunt, nolunt ergo salutem; ergo ipsi suæ perditionis auctores sunt; ut nemo sit adeo cæcus qui cum hæreticis nostri temporis dicat Deum esse auctorem perditionis. Nam si illud *nequam*, si illud *nolumus* à Deo erat, quid facerent miseri si aliud respondere non poterant? IDEO *FUGIETIS*; ita est ad verbum, id est, ita erit ut dicitis, *fugietis*; nus forte hic passivè accipitur, q. d., *ideo fugabimini*, ut singula singulis respondeant. Vel certe fugere pro pena computatur; atque in hunc modum optime reddidit Vulgatus al., per ad equos, non super equo; quasi luda prophetia in verbo *mus*, quod absolute posium est *fugere*, at cum accusativo et particulâ motus est *confugere*; q. d.: *Confugiemus ad Egyptios et equestres copias; iaciro fugietis. Equitabimus super velocibus equis; iaciro et hostes vestri velociores erunt*, etc. Et licet prior sensus planior videatur, hæc tamen interpretatio videtur confirmari ex c. 51, l.

VERS. 17. — **MILLE HOMINES**, ad verb., *mille unum*, vel *chilias una*. A FACIE TERRORIS. Nomen *gaarah*, Vulgatus sæpe *inreputationem* verit., et verbum verbo *inrepani*; est autem proprie cum *duriis verbis* in alique involvitur. Habet ergo emphasis, quod non à gladiis, non ab hisis, sed ab *inreputatione verborum animi* fingerent mille, et ab *inreputatione* quinque, id est, paucorum, etc. Allusio est ad benedictiones et maledictiones.

dictiones legis: *Persequimini inimicos vestros, et corruent coram vobis. Persequetur quinque de vestris centum alienos, et centum de vobis decem milia*, etc. *Quid si nobiscitis*, etc., *fugietis nemine persequente*. Vide Levit. 26; et Deut. 32, 50: *Quomodo fugabatur mille, et centum decem milia?* etc. *nunc quia Deus vendidit quod habet* etc. Metum ergo infligit in penam; ut cum videmus Christianos ab hostibus prosterberi, non alias causas queramus quàm peccata et Deum ob ipsa fratrum. At quæ unquam natio magis præclaras victorias obtinuit quàm Judæorum? quæ rursus majori infamia ob metum laborat? Apud nos certe in proverbium abiit, ut *Judæi* nomine pro *valde nectioso* utamur. DNEC RELINQUAMUS VELUT MALUS; *thoren*, ni fallor, ab *ore speciei cedri* dicitur, quod et in Palestinâ fabricari solebat malus; neque desunt qui *ore ipsam pinum* putent. *Ezech. 27: Cedram de Libano tolerunt, ut facerent melum*, etc. Vocat autem hic *malum* arborem ramis privatam, quæ in *vertice montis*, etc., ut supra, ubi *Judæorum res illi defluentibus foliis* comparavit. Sed quia in nonnullis regionibus etiam hodie in montibus delignant mali quidam, ex quorum summitate prospiciunt speculatores hostium adventum, præsertim in regionibus maritimis; quia etiam de signo mox inferi similitudinem, fortè ad hunc morem alludit, ut non sit sermo de arbore, sed de malo. Sed sive hoc sive illud dicas, una eademque ratio est similitudinis; solitudo nempe absque ullâ protectione, compassione aut commiseratione. Jam vero et similitudo signi in *vertice collis* addit ad præcedentem similitudinem, quod *Judæi* in omnium oculis futuri essent per orbem terrarum tanquam signum divini vindictæ, sicut conspicuum est signum quoddam super montem, etc. Quamvis autem hæc de vastatione Judæorum ultimâ intelligam, crediderim tamen prophetam historiam sui temporis percurrere quæ typus fuit futurorum. Nam sicut tunc *Judæa* tota vastata fuit, mansit autem *Jerusalem velut malus in vertice montis*, et arbor absque frondibus, etc., ita ex totâ illâ natione pauperuli quidam omnium injuriis expositi remanserunt, qui scilicet in Christum crediderunt, qui veram *Jerusalem* edificabant. Quemadmodum etiam tunc delevit hostes Assyrios Dominus in gratiam populi Jerosolymitani, ita delet Dominus hostes populi sui, etc. Quare si quedam verba videris quæ omnino de interitu Assyriorum videantur intelligenda; rursus quædam quæ excellentiorem redemptionem videantur significare, ne conturbetis; sed morem prophetarum esse intelligo, qui mysteria historiarum velamine obtegunt: verum tantum interdum erat mysterii fulgor ut non velum sed splendor tantummodo apparet; quo rursus remittente, velum ipsum conspiciebatur. Hæc autem est Christiana interpretandorum prophetarum ratio.

VERS. 18. — **PROPTEREA**. Particula *ita* non est hoc loco omittenda, quæ coherent hæc superioribus facit, et reddi potest particula *autem*, *veram, enim*, etc., quasi propheta tacite objectioni responderet: *Quare sic Dominus hostes grassari permittit in populum*

*num? etc., ne miseris, inquit, quod tamdiu dissimulet Deus. Nam in hoc totus est ut vos possit in gratiam recipere. Vel potius sit hæc objectio: Quis causa est cur Dominus omnino non perdat adeo contumaces filios? quid necesse est manere aut ipsam Jerusalem tempore Ezechie, aut reliqui as tempore Messia? Respondet: Certè in hoc apparet benignitas Dei, qui nihil aliud exspectat quam quod habeat quibus condelet et quos in gratiam suam recipiat. EXSPERAT. Non satis explicat verbum exspecto vim verbi *cabab*, quod *anhelanti* seu *inhiandi* verbo reddi potest; ejus participium in hoc eodem versu habes. Hinc tendit, inquit, in hoc totus est, ut miseretur. Ad hoc permittit hostes grassari, vos fugientes intercepti, multos ex vobis interfici, et in paucitatem redigi, ut vel malis fractos et ad se conversos in gratiam recipiat, vel ut tantummodo illi relinquantur quibus juxta consilia inaccessibilis sapientia suæ non indignum sit gratiam et à malis remissionem præstare. EXALTABITUR, id est, ideo in alta conscendit et abessisse videtur, et, ut David loquitur, *longè recessisse, ut tandem vestrum commiseretur. PARCENS*, vel *ad parcendum*. Est enim infinitivus, sicut qui processit. *QUI DEUS JUDICI*, id est, justus et justitiam colens. Impenitentibus enim ac contumacibus veniam præstari non sinit divina illa æquitas. Exerct ergo misericordiam Deus, sed juxta æquitalis leges. In hoc tamen rellucet ejus misericordiam, quod quos secundum justitiam posset perdere, tamdiu benignus exspectat, et malis exerct, quousque ad sanam mentem redeuntes in gratiam recipiens, jura ille æquitalis suæ non resolvat. O quàm merito exalabat propheta hic superius: *Domine, ad nomen tuum, ad commemorationem tui desiderium anime!* Quis enim te non amet, ô bone Deus, qui non oblivisceris misereri, sed in mediâ irâ ad misericordiam anhelat? imò ob hoc tantum irasceris ut tandem commisereris. Gaudet, dicebat quidam, quod Deus *judicii sis ac judicis hominum, qui Pater misericordiarum es ac Deus totius consolationis*. Cum ergo, christiane lector, adversis diu nos vexari videamus, meminerimus Deum pauperes decedere ut parcat; diuturnitatem autem dissimulationis nobis imputemus. Possunt hæc etiam, *Deus judicii Dominus*, ad hostes referri, juxta illud Apostoli, 2 Thess. 1: *Siquidem justum est apud Deum reddere iis qui affligunt vos afflictionem; et vobis, qui affligimini, relaxationem nobiscum*, etc. Utitur quoque interdum et Scriptura nomine *judicii* seu *justitiæ* pro *sanctitate* et *bonitate*. Est ergo *Deus judicii*, justus et bonus, etc. Sed prior expositio augustior est. *BEATI OMNES*, etc. *O felices omnes*, ô quàm bene habent omnes, quàm benè rebus suis consulunt, *qui inhiant ad illam*, qui cum tantus sit, et naturâ adeo à nostrâ diversâ, ad nos *inhiat*, et ad nostram salutem *anhelat!* Si igitur Deus ad nostram conversionem *anhelat*, et nostram tolerat in peccatis conversationem ut tandem aliquando relesmus, durissime fuerit adversa immittement *Dominum sustinere*, et ad ejus misericordiam *anhelare?* Clausit autem epiphonemate orationem, quod dignissimum esset*

ad tam iustum et amantem Dominum *anhelare*.

VERS. 19. — **POPULUS ENIM SION**. Dnest præpositio *in*: sed sensus integer est, *populus enim in Sion, id est, qui est in Sion, habitabit in Jerusalem*. Ne timeas quod per Sennacherib ad Assyrios transferaris, neque fideles putent quod Ecclesia unquam expugnanda sit. Finis erit lacrymarum; lantebantur pro diebus quibus humiliter fuerant; et tandem expulsi hostibus *in gratiam efficiet*. Vult hoc verbo uti, tum quod vim verbi videatur explicare, tum quod Paulus eo usus videatur, cum Epl. 1, ait: *Qui prædestinavit nos, ut adoptaretur in filios per Jesum Christum in sese, juxta beneplacitum voluntatis suæ, ut laudetur gloria gratiæ suæ, quâ iuxta nos seu recepit nos in gratiam, etc. STATU UT AUDBRET*; doctè hebraismum reddidit, *secundum audire te, cum primùm te auderit*. Auditi autem *vocem clamoris* cum ex animo invocatur, seu, ut David dicit, *in veritate*. Respondere quoque *Dei* vocat conventionem; nam in Scripturis interdum respondere nihil aliud est quàm opem afferre atque subvenire.

VERS. 20. — **ET DABIT VOBIS DOMINUS**. Vim conjunctionis Hebraicæ utcumque reddidit, *quidem*, vel, *dedit quidem vobis, vel, deditur*. Carent enim Hebræi plus quàm perfecto. Sed in futuro augustior est sensus. Cum, inquit, audis te *mox ut clamaveris exaudiendum*, sed juxta *deinde corpori mox futura suavia*. *Patiatur quidem Dominus te tentari, et in gratiam receptus adhuc vesceris cibo et potu quo utatur qui in angustia et pressura sunt*, etc. Vel certe narrat quo pacto responsurus esset Deus: *Obviescitis quidem, et pane angustia et potu pressura vesceris, obsidionis tempore; ad non tibi deerit doctor*, etc. q. d.: Corpus quidem dura patietur, at mens consolationum divinis refocillabitur; non deerit enim qui te verbo Dei consoletur, et de voluntate ejus certiore faciat. Vide, quæso, lector, qualem consolationem suis pollicetur Dominus, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeant. Ex indignatione quidem dicit, *ablaturum se prophetam et doctorem, et mandatarum nubibus ne pluant super vineam degenerantem; daturiam etiam se pensuram, non quidem panis aut aquæ, sed pemiam verbi Dei*; at reconciliatus nobis *dabit panem angustia*, sed non *deerit doctor*, etc. *NOX AVOLABIT*, ad verb., si sic liceret loqui, non *alabitur*, id est, non habebit alas; sed sensus est quem Vulgatus reddidit. *ULTRA*. Si de tempore Ezechie et hostibus Assyriis singula hæc non à moderatione quam supra dixi, sed Judaicè accipias, qui, quæso, verum erit quod non *ultra avolaret doctor*, neque deceret qui de viâ Dei Judæos doceret? Ergo splendor, quem dicebam, jam velum disparere facit atque discindit. De populo enim Dei loquitur, cui, tamdiu durabit mundus, nunquam deerunt veritatis doctores. Qui autem *morah pro pluribus accipiunt*, ostendant ubi hæc vox aliud quàm *doctorem* seu juxta etymologiam *voeis doctrinae jaculatore* designet, aut quorsum obsessis pluvia promittatur, nisi de hæc ipsa pluvia doctrinam interpretetur. *Oculi tui* videntes. Facit ad consolationem convenire ipsum doctorem, et oculis coram

cernere, quem interrogas, qui medicamenta adhibeat prout morbus postulat. Quid si praevidebat propheta conversantem in carne eum quod jussit Pater coelestis à nobis audiri?

VERS. 21. — POST TERCIUM. Praeter praepositionem *acare*, id est, *post*, est praepositio *men*, *ab*, *à*, *de*; et quaedam continuationem seu frequentationem notare videtur. MOXENTIS. Recte vitavi Vulgatus Hebraicum, quem retinui, quod manifestus esset. Verum si coram oculis erit, quomodo post tergum loquetur? Nihil aliud haec significant quam quod omnibus modis pererudiantur à Deo, sicut qui praepceptorem et paedagogum semper secum habent.

VERS. 22. — CONTAMINARIS. Praecedentia futura pro imperativis accipio; hoc autem praeteritum in futurum conversum in significatione futuri accipio. Sunt enim effectus auscultationis divinae doctrinae; primo, *contaminant*, id est, tanquam contaminationes fugiant, abijcunt, damnant, faciuntque ut male audiant, et ab aliis ut contaminationes vitentur. Haec est enim vis verbi *tama*, quod voce et significatione convenit cum Latino *contamino*. LAMINIS. Sensum optime reddidit; *laminis enim aureis et argenteis obducebant sculpitula lignea aut lapidea*. Verbum autem *taupah* (quod ex illis esse videtur quae contrarias significationes habent) in secundâ significat interdum *laminis obducere aliquid, ne appareat*, etc. VESTIMENTUM. Nomen *ayhadah* juxta sui verbi significationem *operimentum* dici potest. Crediderim autem de *laminis aureis* esse sermonem. Ne tamen existimes de idolis tantum haec dici, sed, cum ad tempora Christi referantur, illa omnia hic intelligi quae à cultu, religione, fide et amore veri Dei avocabant; ut saepe solent prophetae.

DISPERGES EA. Manifestum est verba *zur* et *zorah*, quae significatione conveniunt, nunc *complicare*, nunc contrariâ significatione *spargere* significare. Vulgatus et ceteri ferè omnes pro *spargere* seu *spargendo abijcere* hic accipiunt; ego libenter in altero modo significandi acciperem; nam pannos illos solent convolvere et complicare, et sic tandem abijcere, ne oculis appareant; ut Psal. 119, et Jud. 6, et suprâ cap. 1: *Non compresserunt vulnera*, etc. TANQUAM IMMUNDITIAM MENTIS. *Daah*, mulierem ipsam debilem, deinde honestè *menstruo laborantem* notat: hic pro ipsâ *imunditie* non male accepit Vulgatus. ECREBERE, *apage*, vel quid simile, est abominantis et fastidientis particula, etiamsi sit imperativus verbi *iata*, *egressus est*, etc. Haec omnia satis indicant quanto odio persecuantur, qui Deo loquenti et monenti obediunt, ante actam vitam; et quantâ alacritate ea abijcunt quae prius amittere metuebant. Aperit enim doctrina oculos, et lucem affert rebus. Si adsit itaque divinus favor, et vires habeat animus ad resiliendum, resiliunt tanquam à praecipitio, et priora omnia ne videre quidem dignantur, nisi forte ut ea desiant atque deestentur.

VERS. 23. — ET HABITUR PLUVIA SEMINI; et ita ferè omnes. Sed in accusandi casu quoque reddere possumus; *Dabit semen tuum pluviam*, ut sit quod nos di-

ctinos; *Dabit triticum sicut pluviam*, ut tanta sit copia seminis quanta pluvia solet in terram decidere. ER PANIS FRUGUM TERRAE ERIT, etc., ita pluviae postea reddi, ut illud *vau*, quod conjunctum est cum verbo *erit*, superfluum, ut interdum Hebraeis solet. Sed et sensus quem in versione reddidi simplex est, et *panem proventis telluris*, scilicet *dabit tanquam pluviam*; ut et seminis et fructuum sit ingens copia: neque solum commendatur à copiâ, sed et à *pinguedine et ubertate*.

PASCETUR. Certum est *raah* interdum intransitivè accipi, sicut hoc loco accepit Vulgatus, et *mikene* simpliciter pro *possessione*, et *kar* collectivè pro *agnis*, ut supra initio cap. 46. Quo dieo, ne quis inconsideratè Vulgatum damnat. Possunt nihilominus Hebraea reddi sicut in versione nostrâ, ut *possessio* hic specialitè accipiat pro *possessione pecorum et animalium*, et collectivè pro *ipsis pecoribus*; *verbo canah, acquisivit vel labore, vel pretio*, fortè quod olim habuissent divitiae et pecunie hominum, sicut Latine *pecuniam*: à *pecaie* dictam voluit, ita accipitur. Gen. 4, et 45; *Abraham erat dives validè in pecore et argento et auro*, etc.; *kar* quoque *pascuum agrum* designat. Incipit ergo hoc versu abundantiam honorum temporalium commemorare qua vita emendationem consequitur. Item continet versus qui sequuntur. Quae omnia felicitatem servorum Dei significant tam temporalem quam spiritalem; ut non haec Judaicè accipiamus.

VERS. 24. — COMMISTUM MEXIA, *belli est stramentum ex diversis mistum*, quale juvenis strabetur, Graeci vocant *πίμα*; Latini propria voce carent; *pubulum* licebit dicere. In nostris ergo Biblis idem His ponitur; et significatum vocis Hebraeae *canits* omittitur, quae *corruptionem* notat seu *affectionem*. *Comède* ergo *misturam acetosam*, quae juvenis gratè esse consuevit, quam arte conficiunt ex variis rebus qui jumentorum curam habent. *Sicut in arè; ra-cath* instrumentum est à *vento* nomen habens, quo in arè separantur à paleis grana. Licebit dicere *ventilabrum*, vel *palam*. Eiusdem ferè significationis est *mizereh*; et *ventilandum* seu *spargendum* habens appellationem; et *ventilabrum* vel *canum* dicere possis. Vulgatus sensum veritè: *Sicut in arè ventilatum est*, id est, mundas paleas atque purissimas. Non quod nihil aliud quam paleae darentur jumentis, sed quòd paleae illae, quae prepararentur cum aliis, essent mundae. Facile autem est videre quid in Ecclesiâ et populo Dei *bores et asini, quibus terra colline*, significant.

VERS. 25. — RIVI CURRENTIUM AQUARUM. Hebr. *riti scaturigines aquarum*, quasi per appositionem dicuntur. Et est verbum sing. cum nomine plurali, ut saepe constevertunt Hebraei. Rivorum autem est per valles decurrere, non per montium cacumina. Sed cum haec spiritaliter sint accipienda, non mirum quòd divinis charismatibus affluent illi de quibus id nequaquam credi potuisset, neque tantum sibi solis abundent, sed in subjectas valles fluentia aquarum devolvant. IN DIE INTERRECTIONIS MAGNAE. Typum simul et veritatem hic tangit. Interfectis enim per auxilium Assyrii quib' erant in circuitu Jerusalem, quoque caedes maxima fuit

noctie unâ perpetrata, omnia illa montana, veluti aquarum rivulis perfusa, populum Jerosolymitanum ob rerum omnium abundantiam, quam in castris reperere, summâ jucunditate affecerunt; sed et eo tempore quo Dominus hostes populi sui, ipsos scilicet infideles Judaeos, per Romanos interfecit, maxima vis bonorum coelestium extorres quoque et à gratiâ Dei alienos conspersit; conversi enim ad gentes discipuli Domini, eas in omnibus divites reddebant. Cui cernerentur TERRES. Eodem modo hoc sicut membrum quod praecessit intelligit.

VERS. 26. — ERIT LUX LUXAE, etc. Haec nihil aliud quam ingentem laetitiam significant qua fruuntur fideles cum vident vulnera suorum peccatorum per Filium Dei superalligata; cujus fuit typus illa inexpectata laetitia quam habuit populus Jerosolymitanus, interfectis per miraculum Assyrii. Nam sicut *obscuritas solis et luna calamitates* et tristitia omnia figuratè in Scripturâ significant, ita et *lux luxae ac solis multiplicata laetitia* ac *laeta omnia* notat. Nam et laetitia affectus sol clarissus splendescere videtur; et qui moreno animi tabescunt, illis omnia obscura apparent. Humor etenim ille quo cor vive cerebri tristitia affectorum perfunditur, ater quocumque est. De hac laetitia plura in sequentibus videbis, ad quae jam dudum properamus.

VERS. 27. — Jam hostium eversionem manifestus narrat. NOXEM DOMINI, interdum nomen pro *sumâ et gloriâ* accipitur apud Hebraeos sicut apud Latinos, ut Dent. 26, et Prov. 22, etc. Ergo hic nomen Domini pro *Domini majestate*, vel *Domino ipso glorioso*, accipio. Sic autem loqui multum propheta, ut adventum illum, quasi famâ è longinquo ad se delatum, significaret. Ille fortè respexit Evangelista cum *venturum Dominum cum majestate* significaret ad Jerosolymam vastandam. ARDENS FUROR, *aph*, ut jam admonimus, *nasum* proprie notat, et pro *ira* saepe accipitur, quae in naso rehuet; saepe etiam pro *cultu* ipso; atque ita hoc loco libens capio. Inducitur autem Dominus quasi ignem spirans, fortisque in furorem versus, et ut qui ore suo nihil nisi iram ac vindictam promat.

VERS. 28. — ET SPIRITUS ERIS. Introdicit propheta spirantem Dominum, cujus status ita obvia quoque prosterat ut solet prostertere inundatio, quae tantum non caecumina seu capita montium operit; *inundatio, inquam, torrentis*, quae violentior esse solet, et eo plus nocere quò minus praevideatur. Ad perennes dentes; sensum reddidit Vulgatus, Hebr., *ad agitantem gentes cribro*. Comparatur autem ingens calamitas *agitationi* quae *cribro fit*, quod in eâ concussione multa grana decidunt quae absque cribratione nihil periculi sibi imminere putabant. Haec eadem similitudine usus est Dominus in Evangelio cum dicit: *Satanam expellite Apostolos ut cribraret eos veluti triticum, et in tentationem in ierent*. IN NUBILUM; *seha vanitatem* interpretari possumus, quod Assyrii exusti fuerunt et in pulverem et nihilum rediit. Propria autem nominis significatio est *praecipitanti*: inde pro *feracitate* accipi solet et *vanitate*. Cribro ergo seu *agita-*

tionem praecipitantem puto designari, qua grana extra cribrum excutuntur. Vel *vanitatis cribrum* dicitur quod inanè manet, et grana decidere patitur, etc. Non minus haec in Judaeos tempore Titi quam in Assyrios tempore Execbiae conveniunt. Denique de hostibus populi Dei haec verè dicta esse ne dubites. ET FUROR ERIT, vel *furor errans*. Est autem, ni fallor, epitheton Assur, qui potentia sua plurimas nationes infrenabat et quasi freno subjugaverat. Dicitur autem *errare in maxillis*, id est, versari, eo modo significanti quem supra cap. 28, 7, explicavi; quod qui non animadvertunt, somnia hoc in loco lectori narrant. *Ventre igitur Domini* dicitur ad *cribrandi* istos populum infrenatores, qui ceteris, veluti brutis, imperabant. *Vel venit ad agitantem frumum, quod perari faciet super maxillas populorum*. Vel splendens verbum substantivum, et *erit frumum errans super maxillas populorum*, quod videlicet gentes venient in transiurus castigatibiles et flagellis, ne adversus populum Dei ultra tumultuantur. Sed prior expressio simplicior est, et venustatem habet.

VERS. 29. — CANTICUM ERIT VOX. *Latibatur justus cum viderit vindictam*. Redemptio quoque servis Dei illuxit, delectis impis Judaeis; sicut populo Jerosolymitano, occisis Assyriis. SICUT NOX SANCTIFICAE, etc. Sensum rectè expressit. Nam Hebraea concisa sunt deficientè relativo, *sicut nox (vel nocte) sanctificatur festivitas*; sicut quae nocte sanctificatur aliquod festum. Credo autem hic paschalis noctem commemorari, quia in memoriam illius noctis sanctificata erat qua occisis primogenitis Aegyptiorum Israelitae ex Aegypto exierunt, quam summâ laetitia celebrabant, QUI PERGIT, etc. Existimo rusticorum laetitiam hic commemorari, quae nulla est major, quod à curis rerum omnium vacui totos se laetitia dedant. Illi sunt qui *cum libâ ad montem Domini*, et in domum orationis veniunt, et hic vocibus ununt: *Eamus ad montem Jehovah, ad petram Israel*; emque laudibus celebrantes, saltationes et choreas immiscunt. Omnes ergo gaudio perfundendus significat absque ullo discrimine, ita et neque personarum neque dignitatum sit futura illa differentia, sed in simplicitate animi, summâ cum voluptate, quasi rustici Dominum celebrabant, qui se redemptos de manu inimici agnoscent.

VERS. 30. — GLORIAM VOCIS SUE, id est, vocem suam gloriosam et majestate plenam. Describit propheta quem in illa nocte acciderunt quae Assyrii percussus sunt à Domino; et *vozem glorie* credo notare tonitrua, et, juxta mysterium, *Evangelium glorie beati Dei*, ut vocat Paulus, *TERROREM*, ad verb., *dimissio-nem brachii*, id est, apparuit quod Dominus dimittat manum suam ad percutiendum, quod non potest non terrorem maximum incutere. IN COMPARATIONE TIRONIS; *raaph, conturbatum esse* significat, vel *irâ, vel trititia*, etc., etsi *aph*, ut supra dixi, pro *vultu* accipiamus. Inducit propheta Dominum vultu conturbato pra' irâ, et voce terribili, atque brachium in morem percutientis exercitum ac dimittentem. ALLIDET, na-

phats Vulgatus ut verbum accepit; nam in *piel* est collidendo dispergere, ut Psal. 2: *Ut vas figuli dispergas eos*, id est, fractos disperges, etc. Ut sensus quoque esse possit, *et flammam ignis sparget, et intrem, et lapidem grandinis*. At si tanquam nomen accipias, in qua forma nunc in Bibliis legitur, sensus quoque planus est; nam ita vocant Hebraei fulgurum ab *spargendo*, in *flammâ igitur ignis, et fulgure, et imbre, ac grandine* apparuit manifestè, quòd Dominus percuteret hostes dimittendo brachium suum super eos.

VERS. 31. — ENIM, *hi non tam rationem hoc loco reddit quam sententiam continuat, et per adversativum reddi potest: A voce autem Domini, etc.* PRÆCENSUS, *isakch* nunc in formâ activâ legitur Hebraei; sed cum eisdem litteris et aliâ punctatione possit esse vocis passivæ, mali cum Vulgato legere. Sensus planus est.

VERS. 32. — ET ERIT TRANSITUS FUNDATUS, etc. Quid Vulgatus velit manifestum est, nempe quòd percussio illa non levis esset, sed firma et stabilis, qualia sunt fundamenta. Quòd dubium quin Hebraea hunc sensum habere possint; multò tamen aliter hæc quoque poterimus interpretari, nempe ut *musad* pro *fundamento* accipiamus, et *he* finale pro affixo feminino. Nam ultima vox *lujus* versùs pronomen quoque est femininum. Quòd mihi non est dubium quin propheta fecerit ut mysterium subsesse intelligeremus, sicut et versu seq. Jam enim dixi hæc Assyriorum vastationem ut typum describi ejus que per Romanos Judæis advenit inimicis Apostolorum et servorum Dei. Sunt ergo *Assur* et castra ejus, *Jerusalem ipsa*, in qua facta est *occisio magna*, et *cujus ceciderunt turres, etc.*, ut supra dictum est. Dixerat autem versu superiori: *Assur virgâ percussurum*; hoc verò nihil instatum virgam illam Dei seu baculum reliquisse significat. Et ad verbum sic reddi potest Hebraismus: *Et erit omnis transitus virgæ fundamentum ejus*, id est, totum fundamentum ejus permeabit transiens virga. Universa enim castra permeavit virga illa, et civitas *Jerusalem* in fundamentis ipsis percussa fuit. Quòd verò sequitur, magis Judæis convenit quam Assyriis; nam *virgam* illam usque in hodiernum diem *quiescere* videt super ipsos. EXPUGNABIT EOS, *Massorita* lectionem in margine apponunt *baem*, id est, *cum eis, vel adversus eos*; et ita legit Vulgatus. Nunc exemplaria habent *bah, cum eâ, vel in eam*. Ut quemadmodum Judæi intra mœnia reclusi et obsessi, non armis, non instrumentis bellicis, sed *tympanis et cytharis*, et occasione victimarum, seu oblationibus, quas *sursim levabant* atque *agitabant*, victoriam adepti sunt; ita populus Dei hostes suos, et Christiani hostes Judæos, à quibus immanes persecutiones perpassi fuerunt, non armis, sed ingenti gaudio in tribulationibus, et sacrificiis Eucharisticis deleverunt. BRULUS PRÆCENSUS, à verbo *meph*, id est, *agitavit*, est nomen *temporalis*, quòd interdum non *agitationem* sed ipsam *oblationem* que *hinc inde agitatur in sacrificiis* significat, quam *agitandam* dicere possis. Vide Exod. 29, et 35. Ex Num. autem 8, constat significa-

tio hujus ceremonie: *Agitabit Aaron Levitas agitandos coram Jehovah à filiis Israel, ut serviant servitium Jehovah. Bella itaque agitationis (seu agitanda) sunt bella que sacrificiis et oblationibus constant ac conficiuntur, non armis. Habent et Christiani suam agitandam et hostiam, quam in altari hæc atque illuc movent, quo uno sacrificio hostibus spississime negotium facessunt. Poterat autem, sicut dixerat, in *tympanis et cytharis*, dicere in *sacrificiis*, sed maluit nomen *milecanah* addere, ut eadem quoque fieri significaret hostiarum, quòd videlicet populus Dei non hostes sed victimas cederet; hostes autem Deus ipse, qui immolabant, perderet. At quod genus belli huic possit comparari? Non mirum ergo quòd Vulgatus *Bella præcipua* diceret pro *optimo bellandi genere*.*

VERS. 33. — TOPHETH. Ex 2 Reg. 25 et Jer. 7, constat *thopheth* fuisse excoelsum in quo idolo Moloch filios Judæi immolabant. Quia verò horribile erat spectaculum, et cultus ille portentosus valde erat, denominationem hanc accepit; nam *mopheth prodigium* est. Atque hanc etymologiam magis probo quam Lyranus et aliorum, qui à *tympanis* dictum volunt. Unde Job. 17 pro ipso *mopheth* positum videmus: *Posuit me parabolam populi, et portentum in oculis eram*. Hic autem legitur addito *he*, quasi denominativum nomen ab illo. Et eo utitur Isaias pro *inferno* et horribili illo damnatorum loco; sicut et Dominus *gehennæ* nomen, id est, *vallis Hinnon*, in quo Topheth erit, usurpavit pro tristi illa et infami damnatorum sede. Ergo certè puto vallem illam et locum illum cum primum à *pulchritudine* et *judicantia* nomen habuit, post cultum illum horribilem infamem esse coepisse, saltem apud pios; hinc ad damnatorum sedem significandam ejus translatus est. Ergo cum Isaias prævideret Assyriorum cladem (quam verisimile est in illa valle propè *Jerusalem* accidisse) venustè in nomine *thopheth* ludit, dum locum illum jam dudum regi Assyriorum cum suis *preparatum et stratum*, etc., dicit. Sed non prætereundum est, quòd initio versùs (ut ex adjunctis participiis videre potes) nomen *thopheth* sit masc. generis; et verba *hæcebat, et admisit*, que intransitivè accipiuntur, illud ostendunt; in fine tamen sit feminini, cum ait: *Flatus Domini succendens eam*; quod certè ego ad mysterium refero. Nam in civitate *Jerusalem* tam principes quam populus, quemadmodum Assyrii in Topheth, consumpti sunt. Non minùs enim civitas illa infamis erat post occisum Dominum quam Topheth: pluraque portenta et visa horrenda in eâ quam in Topheth visa sunt. Hæc tamen non impediunt quominus hic damnatorum locum describi dicamus. Parùm enim fuit propheta illos occidendos dicere, nisi in æternum cruciandos cum principe diabolo predicaret in igne, quem Dominus in Evangelio, et hunc locum alludendo, dicebat, *preparatum esse diabolo et angelis ejus*. Quòd si jam Isaiæ temporibus locus ille infamis erat, qui alioqui à *pulchritudine* et *amoenitate* juxta etymologiam à verbo *iaphah* nomen habebat, certè post illam cædem et corporum adustionem, quam in

sequentibus narrat Isaias, multò aptius damnatorum locum designasset. NUTRIMENTA, Sensus reddidit. Vox *medurah* à serie dicitur vel ordine lignorum, *Pyram*

CAPUT XXXI.

1. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt; et super equitibus; quia prævalidi nimis; et non sunt confisi super Sanctum Israel, et Dominum non requisierunt.

2. Ipse autem sapiens adduxit malum, et verba sua non abstulit; et consurget contra domum pessimorum; et contra auxilium operantium iniquitatem.

3. Ægyptus homo, et non Deus; et equi eorum, caro, et non spiritus; et Dominus inclinabit manum suam; et corruet auxiliari; et cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes consumentur.

4. Quia hæc dicit Dominus ad me: Quomodo si rugiat leo; et catulus leonis super prædam suam; et cum occurrerit ei multitudo pastorum, à voce eorum non formidabit, et à multitudine eorum non pavebit; sic descendet Dominus exercituum ut prælietur super montem Sion, et super collem ejus.

5. Sicut aversæ volantes, sic proteget Dominus exercituum Jerusalem, protegens et liberans; transiens et salvans.

6. Convertimini sicut in profundum recesseratis, filii Israel.

7. In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, et idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestre in peccatum.

8. Et cadet Assur in gladio non viri, et gladius non hominis vorabit eum; et fugiet non à facie gladii; et juvenes ejus vegetales erunt.

9. Et fortitudo ejus à terrore transibit, et pavebunt fugientes principes ejus; dixit Dominus, cuius ignis est in Sion; et caminus ejus in Jerusalem.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — Superiori capite contumaciam Judæorum attigerat, qui Ægypto potius quam Deo confidere volebant; sed statim ad felicitatem illorum qui spem suam in Deo collocabant digressus, sermonem visus est interrupisse, illic ergo nunc redit, et illorum stultitiam tralucere conatur; non cessat tamen aliquando apertius ab insinuando mysterio de perditione Judæorum, et suorum liberatione, ut suis locis indicabimus. V. E. vide cap. 30, 1 et 16: *O miseros illos qui descendunt, etc.* IN EQUIS SPERANTES. Illic videtur explicari versus 16 capitis superioris. SERA EQUITIBUS. Jam supra 28, 28, de significatione nominis *pharashas* disserui, et *ingalia animalia*, ejuſdemque generis sint, dixi significare. Qui autem *equites* veniunt, in multis locis aliter reddere coguntur. PRÆVALIDI; *atsam*, cuius hic est futurum, *corroborationem vel condensatum esse* notat. Quæ enim condensantur, majus robur habent, etc. Possumus ergo et de robore interpretari cum Vulgato, vel de *condensatione* seu *constipatione multitudinis*. SUPER SANCTUM ISRAEL. Quid intèrerat inter Ægyptiorum robur et Sanctum Israel,

dicere possumus, ut Ezech. 24: *Ego magnifico pyram*; ubi Vulgatus *pyram* quoque reddidit.

CHAPITRE XXXI.

1. Mais malheur à ceux qui vont en Egypte pour y chercher du secours, qui espèrent dans les chevaux des Égyptiens, qui mettent leur confiance dans leurs chariots, parce qu'ils en ont un grand nombre, et dans leur cavalerie, parce qu'elle est très-forte; et qui ne s'appuient point sur le Saint d'Israël, et ne cherchent point le Seigneur.

2. Mais le Seigneur, sage comme il est, a fait venir sur eux des malheurs; et il n'a point manqué d'accomplir ses paroles; il s'est levé contre la maison des méchants, et contre le secours de ceux qui commettent l'iniquité.

3. L'Égyptien est un homme, et non pas un Dieu; ses chevaux ne sont que chair, et il n'a pas esprit. Le Seigneur étendra sa main, et celui qui donnait du secours sera renversé par terre, et celui qui espérait être secouru tombera, et une même ruine les enveloppera tous.

4. Car voici ce que le Seigneur m'a dit: Comme lorsqu'un lion ou un lionceau fond, en rugissant, sur sa proie, si une troupe de bergers se présente devant lui, tous leurs cris ne l'étonnent point, et leur multitude ne l'épouvante point; ainsi le Seigneur des armées viendra pour combattre sur la montagne de Sion et sur sa colline.

5. Le Seigneur des armées viendra secourir Jérusalem, comme un oiseau qui volera au secours de ses petits; il la protégera, il la délivrera, il la passera, et elle sera sauvée.

6. Convertissez-vous, enfants d'Israël, selon que vos égarements avaient été profonds.

7. Car, en ce jour-là, chacun de vous rejettera ses idoles d'argent et ses idoles d'or, que vous vous étiez faites de vos propres mains pour pécher.

8. Assur tombera par l'épée, mais non pas d'un homme; l'épée qui le dévorera ne sera point l'épée d'un homme; il luira, sans être poursuivi par l'épée, et ses jeunes hommes seront tributaires.

9. Sa force disparaîtra sans sa frayeur, et ses princes fuiront, étant pleins d'effroi. Voilà ce que dit le Seigneur, qui dans Sion un feu brûlant et une fournaise dans Jérusalem.

lis, nomen ipsum *Sancti Israelis* satis ostendebat. Nam illius Sancti vires et potentiam adversus Ægyptum ipsam et alios hostes sapientis experti fuerunt: ob quod et *Sanctus Israelis* dicebatur.

VERS. 2. — IPSE AUTEM SAPIENS. Sensus constat; sed apertius redditur si non omitatur conjunctio quæ est in Hebræo, et *adducit, etc.* Initio superioris capitis vidimus quo pacto suo prudentia et consilii in auxilium Ægyptiorum implorare decreverunt. Ad illud ergo respiciens non sine quadam irrisione addit: *Est autem ipse quoque sapiens*; q. d.: Ipse quoque Dominus juxta sapientiam suam scit quid facto opus sit; et quid vestra isthæc contumacia mereatur ut non ignorat, ita quoque vicem sapientissimè rependat. ET ADDUXIT MALUM. Parùm facit an per præterita an per futura hæc reddantur. Illic necum, lector, considera quomodo in calamitatibus, quibus premimur, dignum semper sit Dei sapientiam mente volvere, juxta cujus dispensationem adversa nobis adveniunt; et, si fallor, nostram prudentiam, cui Dei oblitus inimitur, et secundum quam omnia nostra disponi-

mas, plerumque intelligemus flagellari. Vixit su-
 vox *assur*. *Poenitentia* *phara*, *non asserere* (vel *non*
cedere futuri) *verba* *su* vel *aliovis*, *Hebraeus* est
 adimplere, et non irrita facere, ut Jos. 11: *Sic fecit*
Josua; *neque discessit fecit* *versum* *illum* *de cunctis*
que mandaverat Jehoa *Mosi*, etc. Quæcumque
 autem per Moysen comminatus fuerat Dominus in Le-
 vitico et Deuteronomio Israelitis, si Deum suum aut
 regem eius desererent, omnia adfluxit Dominus super
 illos; insuper et quod superiori capite dixerat, fore
 iniquitatem illorum veluti rapturam, etc. Er. *cosen-*
ter, (vel *sarcech*) *adversus domum malignorum*. De
 Judæis intelligit, ut ver. seq. exponitur; utrosque
 enim eadem damnatione involvit, quia similes erant
 moribus. Judæus vocat *malignus*, *Egyptius operatio-*
res, seu *opifices* *coenoscædus*, id est, qui concupis-
 centiis suis morem conatur. Quæ est descriptio quæ-
 dam gentium que fecerunt Deum, ut apud D. Paulum
 et D. Petrum videre licet. *Conversare* autem *adversus*
quempiam est in Scripturis prompto animo ad na-
 tum intendendum se preparare, vel venire, vel consi-
 stere. Ubi quoque animadversione dignum est, non
 sufficere Deo ut qui ipsi non confidunt, et externis
 auxiliis inveniuntur, se deceptos sentiant; et a malis,
 contra que auxilia sperabant, non solum non eripian-
 tur, verum etiam ab ipsis præoccupentur; nisi etiam
 ab illis d. aditent peccatum, et injuriam quam Deo
 inferunt maligni, illos accerrime novis flagellis cedat:
 ut quantum nobis sapientia nostra nocentiam, vel in
 hoc conjectari possimus.

VERS. 3. — *EGYPTUS*, id est, *Egyptii*. Ille insipientia
 eos convincere conatur; vau quod nomini *Egypti*
 præponitur *pro enim* libenter acciperem, quasi sit
 ratio ob quam *Væ* eis prædixerit et in eos invehatur,
 juxta illud Jeremæ: *Maledictus quicumque confidit*
in homine, et *ponit carnem brachium suum*, et *in Deo*
recedit cor ejus, etc. Non quod humana auxilia non
 sint interdum querenda, sed quod Deo diffidere et
 ad Deum non recurrere semper penâ dignum sit.
 Quid miraris quod sic fiduciam vestram in *Egyptiis*
 damnem? *nuncquid non homines sunt? et equi eorum*
carnes? Deus autem Deus est, et *Spiritus*; cujus vir-
 tus vel hæc unâ re elucescet, quod nihil aliud faciet
 quam *manum suam inclinare*; idque sufficet ut illi
impingant, *isti corruant*, *omnesque simul intereant*. Ho-
 mo, et quæcumque carne constant, non nisi certo tem-
 pore, cœtis legibus et certo quodam modo juvare
 possunt; mortalia sunt multarum rerum indigentia,
 mutationibus subjecta, etc. At Deus *spiritus* est; ubi-
 que et semper aesse, infinitis modis eripere ac ju-
 vare potest, etc. Verum quoniam pacto *corrumpit* tam
 qui *auxilium petebant Judæi*, quam qui eos *adjuva-*
bant Egyptii, atque ob hoc crimen *consumpti sunt*, ni-
 fallor, ex Scripturis ostendi non potest, præsertim
 temporibus Sennacherib, de quibus est sermo: præ-
 ter id quod *Egyptios* velte auxilium præstare peten-
 tibus Judæis nihil culpe erat. His adde quod versus
 sequentes con ruinam *Egyptiorum* vel *Assyriorum*
 continent. Quod si ruinam hæc ad alia tempora

feras (ut certe, si historie insistas, oportet referas),
 quorsum fiduciam in *Egyptios* et ob hanc interitum
 ac consumptionem eo tempore eis obicit quod de in-
 teritu *Assyriorum* et liberatione *Jerosolymitanorum*
 verba facit? Anno hæc satis indicant, in perditione
Assyriorum hostium populi Dei perditionem, nempe
Judaorum, tanquam in typo, et in liberatione *Jer-*
osolymorum liberationem servorum Dei de tyrannide
Judaorum, vidisse *Isaiam*? Ridelunt, scio, infideles
 Judæi hanc interpretandi rationem: sed quid non
 boni et veri illi ridet? Verum audi quas sequuntur.

VERS. 4. — *QUIA*, etc. Si utrosque *consumen-*
dos denuntiabat, quid est hoc quod quasi rationem
 reddens, aut certe exponens quod dixerat, his duobus
 versibus *Jerosolymitanos* salvandos, et v. 8, et 9,
Assyrios, qui *Jerusalem* oppugnabant, perdendos
 commemorat? Ergo *Jerusalem* quam Deus tunc cir-
 cuminavit ac protegit, alteris *Jerusalem*, id est,
 domus servorum Dei, typum gerat; *Assyrii* autem
 tam *Judaorum* quam omnium hostium populi Dei
 erant umbra quedam. Consumuntur autem non so-
 lum ipsi indignum quoque sit ut ea *abiciantur* signi-
 ficat. Quid enim mirum si pro Deo desinat homo
 colere quem ipse sibi suis manibus fecit? Unde pul-
 chra antithesi David *idola* vocat *opera manuum homi-*
num. Deus autem, inquit, *noster in celo*; omnia *quæ-*
cumque voluit fecit. Quantum autem inter hæc interest
 qui cogitaverit, nihil magnum se fecisse putabit si
 pro eo qui de *celo quæcumque voluit fecit*, abiciat ea
 in quibus quæcumque ipse homo voluit, fecit.

VERS. 5. — *VOLANTES*. Sicut aves volantes pullos
 suos protegent volitando, et ad volatum eos excitanda.
 Vel tam immunes eos reddet Dominus quam sunt
 aves que volant; quemadmodum dicebat olim, quod
 super alas aquilarum eos adduxisset. Et *LIBERANS*.
 Per participium extulit sensu servato. Hebr. et *erip-*
iet transilendo, et *evadere faciet*. In quibus verbis
 forte est allusio ad illum Domini transitum, seu an-
 geli in *Egypto*, quando liberavit *Israelitas* de manu
 Pharaonis. Nam Exod. 12, eodem verbo *phara*, id
 est, *transiit*, usus est Moses ter in eodem capite;
 unde et *Paacha* nomen habemus. Solent quoque aves
 hæc atque illæ garriendo transilire cum pullos vol-
 unt liberare, etc. Sed si hoc modo similitudinem
 accipias, amorem ac diligentiam exprimit Dei liber-
 rantis; ad illo altero vires et potentiam, ut suos ab
 omni periculo liberet. Nemo enim oves ejus de manu
ipchus poterit eripere.

VERS. 6. — *IN PROFUNDUM*. Vulgatus sensum suo
 more expressit, verba præmittens. Est enim ver-
 bum *Hebraeis* de quo jam alias dictum est, *anac* in
hebræis profundare seu profundum facere, *sarah* verb,

defectionem seu *discessionem* notat. *Profundare* autem
 defectionem est summo studio totisque viribus aver-
 sionem persequi seu multiplicare, quodque Apostolus
 dicit *radicare et fundare*. Potest autem et sic verbi
Reverimini, ob ea quæ demersi sunt *aversione filii*
Israel; estque mutatio personæ solis *Hebraeis* non in-
 venusta. Vulgatus in secundâ personâ utrumque ex-
 tulit. Si autem consuetudinem verborum consideres,
 videlicet: *Protegete*, *Dominus populum suum* et *circum-*
muniente, ac *liberante*, omnino decere homines à de-
positum desistere et ad Deum redire.

VERS. 7. — *IN PECCATUM*; *causa*, sine prepositione
 formâ nominis legitur, id est, *peccatum*, *erratum*, etc.,
 et sic reddi potest, quod *peccatum fecerunt vobis ma-*
nus vestras. Vel potest legi in formâ infinitivi, id est,
errando. Sensus autem est quem expressit Vulgatus,
 nam supra e. 2, dicitur: *Abiciet homo idola que fe-*
cit sibi ad gloriam suam, vel ut supplicaret, etc. Illa au-
 tem geminata pronominis, *vobis*, *vestras*, etc., et con-
 versionem commendat, quod qui ex animo redent
 non dubitant opera sua damnare, quantumvis dile-
 cta; et quàm dignum quoque sit ut ea *abiciantur* signi-
 ficat. Quid enim mirum si pro Deo desinat homo
 colere quem ipse sibi suis manibus fecit? Unde pul-
 chra antithesi David *idola* vocat *opera manuum homi-*
num. Deus autem, inquit, *noster in celo*; omnia *quæ-*
cumque voluit fecit. Quantum autem inter hæc interest
 qui cogitaverit, nihil magnum se fecisse putabit si
 pro eo qui de *celo quæcumque voluit fecit*, abiciat ea
 in quibus quæcumque ipse homo voluit, fecit.

VERS. 8. — *GADE ASSUR*. Primum est velle Domi-
 num nos protegere, ut v. 4, et 5, deinde sequitur no-
 stra conversio v. 6, et 7, tandem corrumpit hostes no-
 stri. Hic manifeste *interitus Assyriorum* continetur,
 qui ab angelo sunt percussi; hos nomine *Assur* intel-
 lige. Rex enim in patriam suam *confugit*, ibique *gladio*
hominis cecidit. FUGIET NON A FACIE GLADII. Vulgatus
 pro *non* accepit. Contentundum namque rabbinis ali-
 quod Scripturæ locis in hæc voce commutata reperiri
 hæc duo elementa 1, et 8; sed id dicunt de *non* pro
 1 pronome: contra autem nescio an aliquod inven-
 niatur exemplum. Ideo dicere possumus 1 hæc in
 sua significatione accipi, et juxta *Hebraicum*, quo
 nos Hispani sæpe utuntur, superfluere; *ibo mibi*, pro
ibo; *fugiet tibi*, pro *fugiet*, etc. *VECTIGLES*. Non male
 sensum reddidit. Ergo *Hebraicum* retinui, quod
 alium quoque sensum admitteret. Est autem nomen
 mas à verbo *mittas*. *Neque fecit*, diciturque tam de re
 quam de personâ. Vide Deut. 20: *Erunt tibi tribu-*
tam, et seriet tibi; et 1 Reg. 5 et aliis locis, in qui-
 bus, sicut hæc loca, de personis vires dicit. Invenitur
 que semel formâ *fen*. Deut. 16, *missa* pro *contribu-*
tione: unde nonnulli ex nostris voluerunt nomen
missa esse doctum, quasi esset vox *Hebraea*. Verum
 cum videam Græcos Patres hæc voce *missa* usum
 quam usus (nisi autem fuisset si jam inde ab Apo-
 stolorum temporibus in Ecclesiâ hoc nomine vocatum
 fuisset nostrum sacrificium), existimo non esse vocem
Hebraicam sed *Latinam*, quasi diceretur *missio*, nem-

pe populi, ab ultimis verbis: *Ite, missa est*, quibus
 populus et congregatio dimititur. Qui tamen diceret
 sic semper appellatum nostrum sacrificium, et vocem
 esse *Hebraeam*, dicere poterit Græcos non usos illa
 voce quod Græcam vocem habereis nondum prorsus
 significaverit; *missa* enim et *tributum* notat, ac
 deinde *sacrum ministerium*, quo veluti quoddam pen-
 sium seu tributum Deo persolvimus; et ad quod etiam
 fiebant contributiones à populo. Atque hæc eadem
 ratione nostrum sacrificium *missa* dici potest voce
Hebraea. Quare autem tributum *infectio* dicitur ne-
 scio plane; nisi forte significaverit auctor lingua san-
 ctæ tribus res solvi animorum vires atque corda li-
 quescere, seu etiam facultates diminui: quod faciunt
 quæ sequuntur.

VERS. 9. — *FORTITUDO ERIS*. In *Hebræo* est nomen
rupsis, quo passim pro *robore* et *fortitudine* utuntur.
 Et eleganter verbum *transcendi* apposuit nomini *rupsis*.
 Non enim transeunt nisi levia et quæ firmitudine
 carent, ut umbra, dies, nubes, et similia; at *rupem*
transire quis audivit? Notat ergo subito vicissitudi-
 nem, ut veluti nebula quædam et flatus *transiet* quod
 firmum ut *rupes* esse videbatur; ut videas et Dei vir-
 tutem, et inanem mundanorum fiduciam. Videtur au-
 tem exercitum *Assyriorum rupsis* comparare. A *TEB-*
ERONE (1); *mem* pro *præ* hic licet accipere, ut sæpe
 alias. Nomen autem *magor*, id est, *paror*, à verbo est
 quod peregrinationem interdum significat, forte quod,
 desinitie *Cicerone*: *Timor est loco motens mentem*.
 Adde quod et verbum ipsum *pur* constructum cum à
 vel ab, etc., est *espatescere*; hinc nomen cum *mem*
pacorem notat. *FUGIETES PRINCIPES*. Vulgatus *minime*
pro fugâ accepit, à verbo *mas*; nam *manos*, *fuga* est, Ps.
 141, et Jer. 25, et 46, etc. Ergo quasi scriptum esset
 sine *mas*, *manos* accepit Vulgatus cum adhibere sine
 punctis essent Scripturæ; quamvis in hæc formâ non
 alicui legatur. Juxta punctationem autem præsentem
 est nomen, quod signum notat, à signo *conservati*
sunt, id est, à signis que videbant super castra in
 celo, in aere, etc., de quibus superiori capite dictum
 est. *DIXIT DOMINUS*. Jam de hæc formâ loquendi et vo-
 ce *neum* non semel dictum est; q. d.: Quæ hæcenus
 audistis nemo dubitet quin futura sint; *certain sermo*
est et fidelis Jehoa, qui perpetuis sacrificiis in tem-
 plo *Jerusalymitano* colitur. Id enim habere *foctum* est
farium significat; quod insinuat quod non possit non
 adesse illis à quibus jugiter colitur, et quod sacrificia

(1) *Hebræus*: Et à munitione suâ præ terræ transi-
 bit, id est, deseret munitionem suam, quod ad ver-
 bum quidem accidit Sennacheribo, 4, Reg. 19, 35;
 mystice verò diabolo forti armato, qui cum fortior
 illo Christus superbo, munitionem suam reliquit,
 Luc. 11, 21, 22. *Et paventur gigantes*. *Hebræus*, et
 paventur à signo, id est, à vestigio Domini, principes
 ejus (*Assur*). *Mystice verò*, omnes demones et prin-
 cipes diaboli paventur à signo crucis Christi. *Unus*
est ignis in Sion, id est, cujus altare est in Sion, aut
 cui sacrificia offeruntur in Sion. Per ignem enim,
 quem Deus jussit in altari perpetuo conservari,
 Levit. 6, 12, altare ipsum et sacrificia intelliguntur.
Et cernimus ejus in Hierusalem. Repetio est idem
 significans. (Maldonatus.)

1215
 1. *sint* que adversus hostes bellum gerant, ut supra dictum est de *bellis oblationis*, c. 50, v. 52. Certè Numà Pompilius nuntius de adventu hostium respondebat: *Ego sacrificabo*. Quòd si victoriam irrationales certiores redderent Israelitis de auxilio Dei, quid *hostias rationales, viventes, et deo placentes*? quid fiducia multa hominibus? CAPUT XXXII. *ad v. 1.*

1. *Ecce in justitia regnabit rex, et principes in iudicio praeerunt.* *Justitia* multiplicata iustitiam ostendit.

2. *Et erit vir sicut qui absconditur a vento, et celat se à tempestate, sicut rivi aquarum in siti, et umbra petrae prominentis in terra deserta.*

3. *Non caligabunt oculi videntium, et aures audientium diligenter auscultabunt.*

4. *Et cor stultorum intelliget scientiam, et lingua laborum velociter loquetur et planè.*

5. *Non vocabitur ultra is qui insipiens est, princeps; neque fraudulentus appellabitur major.*

6. *Stultus enim fatrà loquetur, et cor ejus facit iniquitatem, ut perficiat simulationem, et loquatur ad Dominum fraudulenter, et vaciam faciat animam esurientis, et potum sitientis auferat.*

7. *Fraudulenti vasa pessima sunt: ipse enim cogitationes concinnavit ad perdendas vias in sermone mendaci, cum loqueretur pauper iudicium.* (1) *non*

8. *Principes verò ea quae digna sunt principe cogitabit, et ipse super duces stabit.*

9. *Mulieres opulente, surgite, et audite vocem meam: filiae confidentes, percipite auribus eloquium meum.*

10. *Post dies enim et annus, vos conturbabimini confidentes; consummata est enim vindemia, collectio ultra non veniet.*

11. *Obstupescite, opulente: conturbabimini, confidentes; exiite vos, et confundimini; accingite lumbos vestros.*

12. *Super ubera plangite, super regione desiderabili, super vinea fertili.*

13. *Super humum populi mei spinæ, et vepres ascendent: quantum magis super omnes domos gaudii civitatis exultantis.*

14. *Domus enim dimissa est, multitudo urbis relicta est, tenebrae et palpatio factae sunt super speluncae usque in aeternum. Gaudium onagrorum, pasca gregum.*

15. *Donec effundatur super nos Spiritus de excelsis, et erit desertum in Carmel, et Carmel in saltum reputabitur.*

16. *Et habitabit in solitudine iudicium, et justitia in Carmel sedebit.*

17. *Et erit opus justitiae pax, et cultus justitiae silentium, et securitas usque in sempiternum.*

18. *Et selebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta.*

19. *Grando autem in descensione salutis, et humilitate humiliabitur civitas.*

20. *Beati qui seminatis super omnes aquas, immitentes pedem bovis et asini*

sacrificium illud iuge in Ecclesia, quo Unigenitum Deo Patri offerimus in animis nostris, non efficit? Quomodo ignem charitatis in pìorum cordibus perpetuo ardentem despiciat bonus Pater? Perdet, perdet, seio, hostes Ecclesiae, si ignis hic et fides non deficiat.

CHAPITRE XXXII.

1. Car il viendra un temps où le roi règnera dans la justice, et où les princes commanderont avec équité.

2. Et chacun sera comme dans un abri à couvert du vent, et dans une retraite contre la tempele; le prince sera ce que sont les ruisseaux dans une terre aldrée, et ce qu'est l'ombre d'une roche avancée dans une terre déserte brûlée du soleil.

3. Les yeux de ceux qui verront ne seront point troublés, et les oreilles de ceux qui entendront écouteront avec attention;

4. Le cœur des incensés sera éclairé de l'intelligence, et la langue de ceux qui bégayent s'exprimera promptement et nettement.

5. L'imprudent ne sera plus appelé prince, ni le trompeur ne sera plus appelé grand.

6. Car l'imprudent dira des extravagances, et son cœur s'abandonnera à l'iniquité, pour achever le mal qu'il dissimulait, pour parler au Seigneur avec une langue double, pour réduire à l'extrémité l'âme du pauvre, et pour ôter l'eau à celui qui meurt de soif.

7. Les armes du trompeur sont malignes; car il s'étudie à trouver des inventions pour perdre les humbles par un discours plein de mensonge, lorsque le pauvre parle selon la justice.

8. Mais le prince aura des pensées dignes d'un prince, il conservera son autorité sur les chefs.

9. Femmes comblées de richesses, levez-vous, et entendez ma voix; filles, qui vous croyez si assurées, prêtez l'oreille à mes paroles.

10. Dans quelques jours, et dans une année, votre assurance se changera en un grand trouble, car on ne fera plus de vendanges dans les vignes, et on ne moissonnera plus.

11. Tremblez, ô femmes opulentes; allez, audacieuses; déposez-vous de vos ornements, couvrez-vous de confusion, revêtez-vous de sacs.

12. Pleurez vos enfants, votre terre qui était si abondante, et vos vignes qui ont été si fertiles.

13. Les ronces et les épines couvriront les champs de mon peuple; combien donc plus couvriront-elles toutes ces maisons de plaisir d'une ville plongée dans les délices!

14. Car ces palais seront abandonnés, cette ville si peuplée deviendra une solitude, ses cavernes seront couvertes pour jamais d'épaisses ténèbres. Les ânes sauvages s'y joueront, les troupeaux viendront y paître.

15. Jusqu'à ce que l'Esprit du Seigneur soit répandu sur nous du haut du ciel, et que le désert se change en un champ fertile, et le champ fertile en un bois sauvage.

16. L'équité habitera dans le désert, et la justice se reposera dans le champ fertile.

17. La paix sera l'ouvrage de la justice; la tranquillité et la pleine sécurité seront à jamais le fruit de la justice.

18. Et mon peuple se reposera dans la beauté de la paix, dans des tabernacles de confiance, et dans un repos plein d'abondance.

19. Mais la grêle tombera sur la forêt, et la ville sera profondément humiliée.

20. Vous serez alors comblés de richesses, et on vous dira: Vous êtes heureux, vous qui semez toutes les eaux, et qui envoyez paître le bœuf et l'âne, vous recueillerez des fruits en abondance.

1217
 1. *Ecce*. Brevissimo tempore post vastos Assyrios regnavit feliciter Ezechias; nempe per 15 annos. Post ejus autem mortem regnavit crudelissimus Manasses; ut verisimile sit, sicut per Assyrios hostes populi Dei delineatos diximus, ita prophetam quoque alia feliciora tempora, et alterum regem sanctiorem Ezechia, occisis populi Dei hostibus, regnantem vidisse. Sed etsi hæc de toto ejus regni tempore dicta Manasses, nempe 29 annis, non tamen sufficiens videtur illa felicitas ut eam sic propheta decantaret. Ezechiam ergo ut typum, et regnum Filii Dei ut veritatem consideremus. In *JUSTITIA*, Hebr., ad *justitiam*. Sensus idem est quòd in hoc totus incumberet Ezechias ut justè regnum administraret. Ut unum quoque Hebraei nominibus cum *lamed* pro adverbis; ad *securitatem*, id est, securè; ad *justitiam*, id est, justè, etc. Et *PRINCIPES EJUS*; ad verb.: *Et principibus ejus ad iudicium principatum administrabunt*. Quare suppleri potest, *dabitur ut, nisi dicere velis lamed esse articulum nominativum. Futurum quoque, inquit, est ut principes ex animo justitiam amplectati jus rectè omnibus dicant*. Tales enim plerumque habemus principes ac magistratus qualem regem habuerimus. Quòd si rex pius sit ac justus, et non caret an magistratus justitiam colant, jam justus ipse dici non potest.

2. *ET ERIT VIR*. Nonnulli hie *virum* illum ipsum regem intelligunt; q. d.: *Et erit vir ille*, etc. Ego tamen more Hebræorum *isch* distributivè accipio, ut Hebræis infinitis aliis locis, quòd videlicet *quis ex principibus sit veluti, et qui absconditur*. Vulgatus illud *isch*, id est, *quis, ad populum retulit*; et sensus in idem redit. Si enim *quisis* è populo erit similis illi qui latibulum subit ingruente tempestate, ergo principes habet qui sint pro latibulis, etc. Ad verb.: *Et erit vir quasi latibulum*. Nam *caba*, quod in primà non legitur nisi in passivè neutrali significatione, est *occultari, abdi, etc.* Hinc nomen *macabe abditum, latibulum*; ut 1 Sam. 25, ubi Vulgatus in plur. *latibula* vertit: *Considerate omnia latibula ejus in quibus absconditur*. A *VENTO*, Hebr., *latibulum venti*, sicut quod sequitur, *abscondio imbris vel nimbi*. Ergo improbi comparantur, primò, *vento impetuoso*, deinde, *imbris impetuose cadentibus, seu inundationi*, tertio, *siccitati*, quarto, *estati*. Ut enim quatuor hæc molesta sunt nobis, ita improbi, præsertim potentes, probis viris, maxime pauperibus, molestissimi sunt. Boni autem magistratus *latibulis, protectionibus, rivis* atque *umbrae* comparantur, quòd ab injuriis potentium infirmiores tententur dum jus cuique reddunt, neque aliud quàm justitiam attendunt. Tales plurimos quasi partu eedit Evangelium. Neque tam justos unquam magistratus peperit aut philosophia aut recta ratio aut Moisaica institutio quàm Evangelium, quod totum justitiam spirat. Sub Evangelio enim et in Christi regno est animorum sanctificatio ac justificatio multo augustior quàm unquam fuerit. At justitiam politicam quis, quæ quæ melius est quàm qui justus est iam Don

fuerit? Cùm ergo regnum hujusmodi *latibulis* destitutum viderimus, ut non habeant pauperes ad quos confugiant, sed sit ac fame justitiae percant, non ibi Christum regnare putemus. *PROHIBENTIS; caba*, *gravem vel pondere, vel ditibus, vel dignitate et honore significat*; hic pro *ampla et ingenti accipitur*; fortè quòd sicut vulgò nos Lusitani nomen *honoris* pro magnitudine usurpamus, ita Hebræi *rapen honoratum*, id est, immanem, magnam, prominentem, appellant.

3. *NOX CALIGABUNT*. Sensus eleganter reddidit; ergo significationem verbi retinui: quòd tamen juxta variam constructionem variè quoque reddendum est. Supra 29, 40, et seq. diebus *oculos restringendos, et principes, qui visores videbant*, etc. Oppositum hic promittit: nam sub Christe restaurata est visio et omnia bona; nec solum justos principes haberunt Christiani, sed et vigilantissimos pastores; qui que à Deo audiente populo nuntiabant; et populi aures quæ ab eis dicebantur diligenter auscultabant.

4. *STULTORUM*. Manifestum est verbum *mahar* esse idem quòd *festinavit*; *nimchar* etiàm propriè est *festinus*. Infra 55, Vulgatus *festinos corde reddidit pusillanimes*, ego puto hic rectè Vulgatum vertisse. Nam *stultorum* est precipitanter res aggredi, sententiam dicere; et hos vocasse Paulum *impetuosos*; 2 Tim. 3, *precipites*; unde ab hoc verbo est nomen geminatum quod *precipitatio* notat, Ps. 140. Nulli autem ad *pericipiendam scientiam* magis inepti sunt quam qui vel naturà vel vitio *precipites* sunt. Quod enim ad rectè pronuntiandum impedimentum facit *balbuties, blabulatio et hesitantia lingue*, hoc ad intelligendum facit *precipitantia*. *Sapientia* autem si cum *eloquentia* jungatur, dici non potest quanta efficiat in populis. Igitur ad enutulum felicitatis Christianorum hic promittuntur pastores et doctores et verbi Dei interpretes, quos creavit Dominus ex rudiibus gentibus, quibus scimus jam olim ditatum fuisse Ecclesiam, ut vides in Epistolis Pauli; sed neque modò desunt. *VELOCIUS LOQUETUR, ET PLANÈ*. Sensus doctè reddidit; ergo verbum verbo. Dicant mihi Judei quomodo hæc sub Ezechia vera fuerunt.

5. *IS QUI INSIPENS EST*. In Hebræo manifesta est oratio, quæ sic planè reddi potest, id exigente constructione verbi *cara cum lamed*: *Non amplius futuro impetoret nomen principis*: id est, nequam qui insipiens fuerit set fatuus in principum eligentur. Non quòd ibi in populo Christiano nunquam eveniat, sed quòd tanta futura esset in regno Christi sapientum multitudo ut nulla unquam necessitas congeret stultos et sensu vacuos, ratione et cerebro destitutos, in pastores seu spiritales reges eligere. *PAX* et *securitas*. Verbum *nadab*, id est, *spontaneus, liberaliter, munificus* fit, includit etiàm quendam hilaritatem seu alacritatem, et quodammodò heroicam magnificèntiam et largitatem. Unde est nomen *nadib munificus, beneficus*, seu qui *animum habet heroicum ad benefa-*